

REPUBLIKA E SHQIPËRISË

Ministria e Arsimit dhe Shkencës

STRATEGJIA
KOMBËTARE E ARSIMIT
PARAUNIVERSITAR
2009 - 2013

Tiranë, Korrik 2009

P Ë R M B A J T J A

1. Kapitulli I: SITUATA AKTUALE PËR ZHVILLIMIN E ARSIMIT PARA-UNIVERSITAR.

1. Pjesëmarrja/Aksesi në arsimin parauniversitar
2. Sfidat e arsimit të mesëm profesional (AP)
3. Cilësia e procesit mësimor
4. Qeverisja – reformimi dhe forcimi i kapaciteteve menaxhuese
5. Financimi i arsimit parauniversitar
6. Ngritja e kapaciteteve dhe burimet njerëzore

2. Kapitulli II: VIZIONI, PRIORITETET STRATEGJIKE DHE SYNIMET PËR ARSIMIN E LARTË

1. Vizioni
2. Objektivat

3. Kapitulli III: POLITIKAT PËR PRIORITETET STRATEGJIKE

1. Rritja e aksesit në të gjitha nivelet e sistemit parauniversitar
2. Reformimi dhe fuqizimi i kapacitetit politikëbërës, menaxhues dhe vendimmarrës,
3. Përmirësimi i cilësisë së procesit mësimor
4. Financimi i arsimit parauniversitar
5. Ndryshime konceptuale
6. Zhvillimi i arsimit profesional
7. Zhvillimi i arsimit parashkollor

4. Kapitulli IV: RRJEDHOJAT PËR BURIMET

5. Kapitulli V: LLOGARIDHËNIA, MONITORIMI DHE VLERËSIMI

LISTA E SHKURTIMEVE TË PËRDORURA

BB	Banka Botërore
BE	Bashkimi Evropian
CARDS	Asistenca e Komunitetit për Rindërtim, Zhvillim dhe Stabilizim
CBA	Cilësi dhe Barazi në Arsim
DAR	Drejtoria Arsimore Rajonale
EFA	Arsimi për të Gjithë
EMIS	Sistemi i Menaxhimit të Informacionit në Arsim
GDP	Produkti Kombëtar Bruto
IKT	Instituti i Kurrikulës dhe Trajnimit
ILO	Organizata Botërore e Punës
ISCED	Klasifikimi i Standardeve Ndërkombëtare të Arsimit. UNESCO
INSTAT	Instituti i Statistikave
LSMS	Studimi Vlerësues i Standardit të Jetesës
MASH	Ministria e Arsimit dhe Shkencës
MBP	Menaxhimi mbi bazë performance
OECD	Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim
OJF	Organizatë Jofitimprurëse
PV	Pushteti Vendor
DAPPS	Drejtoria e Analizës së Politikave dhe Planifikimit Strategjik
SKZHAP	Strategjia Kombëtare e Zhvillimit të Arsimit Parauniversitar
TIK	Teknologjia e Informacionit dhe Komunikimit
UNICEF	Fondi i Kombeve të Bashkuara për Fëmijët
VKM	Vendim i Këshillit të Ministrave
ZA	Zyrë Arsimore

KAPITULLI I: SITUATA AKTUALE PËR ZHVILLIMIN E ARSIMIT PARAUNIVERSITAR.

Sistemi arsimor kombëtar shërben si sektor shërbimi, i cili do të pajisë qytetarët e ardhshëm shqiptarë me njohuritë e nevojshme, me aftësitë e shkathtësitë e mjaftueshme, të edukuar dhe të përkushtuar për të realizuar planin kombëtar ekonomik e zhvillimor të vendit. Ky sistem, duke synuar plotësimin e nevojave kombëtare të tregut të punës dhe aspiratat social-kulturore të popullit, paraqitet si kushtëzues për rritjen ekonomike dhe zhvillimin e qëndrueshëm të vendit.

Përmbushja e objektivave afatmesme e afatgjata për rritjen e qëndrueshme ekonomike, reduktimin e varfërisë dhe zgjidhjen e problematikave sociale kërkon, në radhë të parë, reformimin e sistemit arsimor, si mbështetja reale për realizimin e nismave qeveritare. Në këtë kuadër vijimi i reformave në këtë sektor jetësor të shoqërisë duke pasur objektiva të qarta kanë një rëndësi të veçantë.

Strategjia Kombëtare për Arsimin Parauniversitar SKAP shtron synime dhe objektiva afatshkurtër dhe afatmesëm për sistemin dhe paraqet politikat për prioritetet strategjike për vitet që pasojnë deri në vitin 2013. Kjo strategji përfshin arsimin parashkollor, arsimin parësor dhe dytësor, arsimin e mesëm të përgjithshëm dhe arsimin profesional,

Strategjia është në pajtueshmëri me prirjet kryesore të zhvillimit të arsimit në Evropë dhe në botë dhe ka si qëllim të orientojë zhvillimin e arsimit parauniversitar, në përputhje me vizionin e Qeverisë për politikat afatmesme dhe afatgjata për sektorin. Në të janë përfshirë sugjerimet e botës akademike dhe të grupeve të interesit brenda vendit. Strategjia përbën bazën e një Plani Veprimi me detyra të programuara për zbatim deri në vitin 2013.

Kapitulli në vijim evidenton problemet kryesore të gjendjes aktuale duke i ndarë në këto çështje të mëdha:

- 1. Pjesëmarrja në arsimin parauniversitar;*
- 2. Sfidat e arsimit të mesëm profesional;*
- 3. Cilësia e procesit mësimor;*
- 4. Qeverisja – reformimi dhe forcimi i kapaciteteve menaxhuese, Financimi i arsimit parauniversitar;*
- 5. Ngritja e kapaciteteve dhe burimet njerëzore.*

1. Pjesëmarrja/Akresi në arsimin parauniversitar

Akresi në arsimin parauniversitar paraqet në nivel të ulët në krahasim me vendet e OECD. Aktualisht, në Shqipëri mesatarja e ndjekjes së shkollës është 11.9 vjet¹ (vendet e OECD: 14 vjet), gjë që shpjegohet me shkallën e ulët të frekuentimit të arsimit mesëm. Ka gjithashtu një variacion të madh në pikëpamjen e krahinave, p.sh. një i rritur në Tiranë ndjek shkollën mesatarisht 3.5 vjet më shumë në krahasim me mesataren e Republikës.

Tabela 1. Të dhëna statistikore për arsimin (2007-2008) krahasuar me vendet e rajonit dhe BE

Nr	Treguesi	Shqipëria	Evropa	Serbia	Maqedonia	Kroacia	Sllovenia
1	Mesatarja e viteve të shkollimit (ISCED 0-6)	11.9	17,4	13	12	15	16,2
2	Koha e mësimdhënies dhe e të mësuarit në shkollë						
	Numri mesatar i orëve në vit për moshat që i korrespondojnë arsimit të detyrueshëm	550	750	620	600	620	630
	Moshat 7-8	790	900	800	800	810	820
	Mosha 15	167	185	185	180	183	185
	Numri i ditëve të mësimdhënies	35	37	37	36	37	38
3	Përqindja e regjistrimit neto						
	Parashkollor (ISCED 0)	50	75	45	29	45	75
	Shkolla e detyruar bazë (ISCED 1-2)	92	95	96	93	90	93
	Shkolla e mesme (ISCED 3)	57	85	82	80	84	91
	Përqindja e nxënësve në shkollat e mesme profesionale	19	62,7	70	65	70	

I parë në një këndvështrim të përgjithshëm në nivel vendi, tendencat në frekuentimin e shkollës në nivelin e arsimit parauniversitar projektohen si dy dimensionale: a) ulje në shifra absolute të numrit të nxënësve, si rezultat i uljes së numrit të lindjeve dhe b) rritje e përqindjes së pjesëmarrjes në nivelet më të larta për pasojë të politikave favorizuese të ndjekura nga qeveria. Tabela në vijim paraqet përqindjet e regjistrimeve² sipas nivelit arsimor:

Tabela 2. Regjistrimi në arsimin parauniversitar

Nr	Viti shkollor	2004 - 2005		2005 - 2006		2006 - 2007		2007 - 2008		2008 - 2009	
		GER ³	NER ⁴	GER	NER	GER	NER	GER	NER	GER	NER
1	Cikli i Arsimit Parashkollor	50	50	50	48	50	47	51.8	49	52.6	49.6
2	Cikli i plotë 9 – vjeçar	103	94	101	94	100	94	98	92	94.3	89.3
3	I mesëm i përgjithshëm	59	51	64	53	68	55	70	57.5	69.5	59.9

Lidhur me braktisjen e shkollës për arsimin e detyrueshëm 9 vjeçar rezultojnë në shifrat 0.94%. Siç vihet re është një shifër relativisht e ulët.

¹ Burimi: Zyra e Statistikave në MASH

² Të dhënat janë marrë nga Zyra e Statistikave në MASH

³ numri i nxënësve të regjistruar në një nivel të caktuar arsimit, pavarësisht nga mosha, i shprehur si përqindje e popullsisë së grupmoshës teorike për të njëjtin nivel arsimi.

⁴ Numri i nxënësve në moshën teorike për një nivel të caktuar arsimit të regjistruar në atë nivel, të shprehur si përqindje e popullsisë së grupmoshës teorike

Braktisja e shkollës përbën një fenomen për fëmijët të shtresave në nevojë dhe sidomos ata romë. Aktualisht në Shqipëri ka rreth 5000 fëmijë romë të moshës 3-16 vjeç. Niveli i regjistrimit të fëmijëve në shkollë në moshën e caktuar sipas ligjit është i ulët. Vetëm 27% e fëmijëve në moshën 6 vjeç ndjekin aktualisht klasën e parë. 1 në rreth 2 fëmijë romë në moshë shkolle (6-16 vjeç) e ka braktisur shkollën. 54% e fëmijëve romë në moshën e detyrimit shkollor (6-16 vjeç) nuk kanë përfunduar asnjë klasë shkollë. 43% e fëmijëve romë të grupmoshës 15-16 vjeç janë analfabetë. Fenomeni bëhet edhe më shqetësues për vajzat rome. Rënit në frekuentimin shkollës prej vajzave rome pas moshës 11 vjeç janë dukshëm më të larta sesa ato të meshkujve (Në moshën 12 vjeç vajzat rome frekuentojnë shkollën në një masë prej 23% më pak sesa djemtë). Problem përbëjnë dhe fëmijët e familjeve me të ardhura të pakta, të zonave të thella malore, vajzat në zonat me mentalitet të prapambetur dhe me probleme të tjera sociale.

Arsimi parashkollor: Ndarja e Arsimit Bazë në vitet e arsimit të detyruar dhe në vitet e arsimit parashkollor, duke i dhënë këtij të fundit vetëm një rol ndihmës, tashmë është tejkaluar.

Studimet kanë treguar se ndërhyrja cilësore në fëmijërinë e hershme ka një normë të lartë kthyeshmërie në arsimin bazë dhe më tej për të gjithë personat që përfitojnë nga kjo ndërhyrje. Si rrjedhim duhet të nxitet zhvillimi i arsimit parashkollor.

Rritmet e zhvillimit të arsimit parashkollor, në 15 vitet e fundit, kanë qenë të ngadalta. Fakti që arsimi parashkollor nuk bën pjesë në arsimin e detyruar ka kushtëzuar mungesën e vëmendjes së të gjitha Qeverive që pasqyrohet në zvogëlimin e vijueshëm të fondeve që alokohen për arsimin parashkollor. Nëse në vitin 2001 për arsimin parashkollor shpenzohej 5.9% e buxhetit të arsimit, në vitin 2005 ky tregues është 4.7%. Për pasojë, gjendja e ndërtesave të kopshteve dhe pajisjet e tyre me orendi dhe mjete didaktike është e varfër dhe larg standardeve të përcaktuara. Kërkesat e shumta të prindërve për këtë shërbim, veçanërisht në zonat urbane të prekura nga migrimi i 15 viteve të fundit, mbeten të paplotësuara.

Megjithatë, në raport me numrin total të fëmijëve, përqindja e atyre që frekuentojnë kopshtet shënon rritje. Në vitin 1992, vetëm 34 % e fëmijëve të grupmoshës 3-5 vjeç shkonin në kopsht, në vitin 2005 ky tregues ishte në 48.8 %, ndërsa në vitin 2009 arriti në 50%⁵). Duhet vënë në dukje se në shifra absolute numri i fëmijëve ka ardhur në rënie si në qytet edhe në fshat⁶, kjo për shkak të rënies së numrit të fëmijëve si pasojë e rënies së numrit të lindjeve, të emigracionit si dhe papunësisë së grave⁷.

Përprjekjet e viteve të fundit janë përqendruar në dobësitë e shfaqura: përmirësimi i infrastrukturës (sidomos në zonat rurale) që konsiston në përmirësimin e kushteve fizike që lidhen me godinat e pajisjet, të mjeteve didaktike si mjeteve bazë mësimore dhe sidomos në rritjen e cilësisë së mësimin të zhvillimit në kopsht si nëpërmjet zgjerimit të përshkallëzuar të zbatimit të standardeve të përmbajtjes, të koncepteve e praktikave bashkëkohore (të provuara tashmë në disa kopshte-pilot, duke i kthyer këto të fundit edhe në qendra-trajnuese), si dhe në drejtim të personelit.

Arsimi Bazë. Ai zgjat 9 vjet dhe është i detyrueshëm me ligj. Është baza e gjithë arsimit parauniversitar.

Struktura e Ciklit të Ulët në arsimin e detyruar ka ndryshuar me planin e ri mësimor të miratuar nga Ministria e Arsimit dhe Shkencës në vitin 2004. Në bazë të kësaj strukture kohëzgjatja e këtij cikli ka ndryshuar nga 4 në 5 vjet. Në klasën e parë regjistrohen fëmijë që mbushin moshën 6 vjeçare deri ditën e fillimit të shkollës.

Infrastruktura fizike nuk i përgjigjet në të gjithë shtrirjen e tij (sidomos në zonat rurale) kërkesave bashkëkohore. Këtu shtohet dhe mbështetja e pamjaftueshme e procesit mësimor me mjete shkencore didaktike, laboratorë kompjuterash, aplikativë ose demonstrativë, dixhitalizimi i

⁵ Marrë nga Zyra e Statistikave në MASH

⁶ Duke filluar nga viti shkollor 2003 – 2004 e në vijim: 75755, 74766, 74642, 71860, 72600

⁷ Në konfirmim të projeksioneve të përpunuara nga INSTAT

procese administrative e vendimmarrës, pajisja me mobilje të përshtatshme në mbështetje të mësimi, etj.

Lidhur me cilësinë e mësimi, rishikimi i kurrikulave përbën një domosdoshmëri për arritjen e niveleve maksimale të tij.

Veprimi i këtyre faktorëve në ndërthurje me veprimin e faktorëve të jashtëm socialë ngrenë sfidën e zbutjes së analfabetizmit (duke mos e konceptuar ngushtë vetëm me braktisjen e shkollës) si dhe domosdoshmërinë e gjetjes së mekanizmave të përshtatshëm thithës e tërheqës në ato shkolla ku ky problem është më i mprehtë.

Arsimi i mesëm Vihet re një rritje e numrit të nxënësve që ndjekin arsimin e mesëm vitet e fundit, si rezultat i politikave arsimore favorizuese të ndjekura nga MASH. Për vitin shkollor 2008-2009 tërheqja e nxënësve në arsimin e mesëm është rritur në 80% të nxënësve që mbaruan arsimin e detyruar, kundrejt shifrës 71% që ishte në vitin shkollor 2003 - 2004⁸. Duhet vënë në dukje se përqindja aktuale e thithjes nga arsimi bazë konsiderohet akoma e ulët, e krahasuar kjo dhe me standardet evropiane (95 – 100%).

Numri i nxënësve që ndjekin arsimin e mesëm me shkëputje nga puna, është rritur me 7577 nxënës. Për arsimin me shkëputje nga puna raporti: nxënës në arsimin e mesëm të përgjithshëm/nxënës në arsimin profesional është 81 me 19.

Gjithashtu ka një rritje të numrit të nxënësve që ndjekin arsimin e mesëm jopublik. Në dy vitet e fundit është rritur me afërsisht 2000 në vit. Në të njëjtën kohë shënon rritje dhe numri i shkollave jopublike.⁹

Në rritjen e numrit të nxënësve në arsimin e mesëm ka ndikuar përmirësimi i kushteve të mësimi, përmirësimi i cilësisë së procesit mësimor, si dhe shtrirja e arsimit të mesëm profesional në degë të preferuara në varësi edhe të kërkesave të komunitetit dhe tendencave rajonale të zhvillimit në përputhje me kërkesat e tregut.

Megjithë treguesit në rritje Arsimi i Mesëm i Përgjithshëm vijon të paraqesë probleme infrastrukture duke filluar me mbipopullimin e klasave në qytetet e mëdha apo me numrin e paktë të nxënësve në zonat rurale që rrit shpenzimet për nxënës në to. Kurrikulat në kuadrin e ndryshimeve strukturore të arsimit dhe në përgjigje të kërkesave të kohës kërkojnë vëmendje të veçantë dhe përditësim. Programet janë të ngarkuar nga ana konceptuale dhe kanë më shumë karakter teorik. Mungojnë metodat bashkëkohore të të mësuarit në funksion të nxitjes së të menduarit kritik, puna në grup dhe puna e pavarur. Gjithashtu gjykohet se në disa raste mungon lineariteti i përvetësimit të koncepteve teorikë apo vërehet fragmentizimi i tyre. Nxënësit shfaqin mangësi të theksuara në njohuritë e gjuhës (drejtimi humanistik) dhe matematikë (drejtimi natyror), njohuri këto bazë të formimit të përgjithshëm.

Vlerësimi i nxënësve paraqet mangësi.

Problem vijon të mbetet dhe gjendja e pajisja e laboratorëve mësimorë e shkencorë, raporti kompjuter/nxënës, bibliotekat dhe dixhitalizimi i proceseve administrative.

2. Sfidat e arsimit të mesëm profesional (AP)

Sistemi aktual i Arsimit dhe Formimit Profesional (AFP) në Shqipëri është i dobët, megjithë ndërhyrjet reformuese të ndërmarra vitet e fundit, si dhe mbështetjen e donatorëve të huaj.

Kjo situatë, ndër të tjera është rrjedhojë e konceptimit të tij, vetëm brenda logjikës së sistemit të arsimit, rolit të paqartë dhe natyrës jo të plotë të rregullimeve institucionale, etj.

Në përgjithësi, ka mungesë të infrastrukturës së përshtatshme, financim të pamjaftueshëm e mekanizma financiarë të paqëndrueshëm, nivel të ulët të burimeve njerëzore, kurrikula të vjetruara dhe metodë menaxhimi të tejkaluar. Mungon sistemi i trajnimit paraprak (pre-service) për mësuesit dhe instruktorët e lëndëve e praktikave profesionale, si edhe mungon një program kombëtar i posaçëm për trajnimin në punën të tyre.

⁸ Shih "RAPORTI VJETOR STATISTIKOR I ARSIMIT 2003 – 2004"

⁹ duke filluar nga viti shkollor 2003 – 2004 e në vijim: 51, 68, 77, 93, 106, 121

Shtrirja dhe cilësia e arsimit profesional, pavarësisht prej zhvillimeve të kohëve të fundit, nuk u përgjigjet kërkesave të tregut të punës, reagon dobët ndaj këtyre të fundit dhe vijon të ketë lidhje të dobëta me partnerët socialë dhe aktorët e interesuar në përgjithësi. Kurrikula e AP, pavarësisht nismave për modularizim dhe decentralizim, në përgjithësi, ka nevojë për përmirësime të mëtejshme për ta përshtatur me kërkesat e tregut dhe përfshirjen e përvojës evropiane në të. Sistemi i kualifikimit dhe certifikimit karakterizohet nga një orientim i pamjaftueshëm i ndaj zhvillimeve dhe standardeve të reja të BE.

Aktualisht në shkallë vendi funksionojnë 41 shkolla të arsimit teknik e profesional si dhe 33 shkolla social – kulturore (5 nga të cilat janë bashkë me shkolla tekniko – profesionale), të shpërndara në 22 rrethe. Nga këto, në zonat rurale funksionojnë 3 shkolla profesionale, me drejtim kryesor bujqësi-agrobiznes. Shkollat janë të ndara në 4 fusha kryesore: elektro-mekanike (19 shkolla), ekonomike (9 shkolla), ndërtim-mobiliari (4 shkolla); bujqësi, pyje, veterinari (9 shkolla). Nxënësit përgatiten në rreth 35 specialitete kryesore.

Duke iu referuar regjistrimeve të vitit shkollor 2007 - 2008 në klasën e parë janë regjistruar gjithsej 7 093 nxënës, ku degët më të ndjekura janë mekanik automobilash, instalues hidrosanitar, ekonomik 5-vjeçar, elektrik i përgjithshëm 5-vjeçar, dhe më pak të ndjekura degët: përpunim druri, fermer, pyje, etj. Në këto shkolla në këtë vit shkollor mësonin gjithsej 27 288 nxënës nga të cilët 4 408 jetonin në konvikte.

Numri i nxënësve të regjistruar në shkollat tekniko-profesionale publike, duke përfshirë edhe ato artistike, pedagogjike, sportive dhe të gjuhëve të huaja (të ashtuquajtura social-kulturore), në vitin shkollor 2007 – 08 përbënte rreth **19%** të nxënësve që vijonin arsimin e mesëm në përgjithësi. Kjo shifër është mjaft e ulët, duke pasur parasysh që në vendet e OECD, ky tregues është rreth 50% dhe në disa vende të zhvilluara perëndimore, akoma më i lartë.

Përsa i përket Formimit Profesional (FP), ai ofrohet nëpërmjet 10 qendrave publike të formimit profesional në qytetet më të mëdha të vendit si Vlorë, Shkodër, Tiranë (operojnë 2 qendra), Durrës, Elbasan, Korçë, Tepelenë dhe Fier dhe Qendra e lëvizshme e Formimit Profesional Publik për Zonën Verilindore, si dhe 150 subjekte private të licencuara që ofrojnë formim profesional, nga të cilat 24 janë OJF, me një shtrirje në të gjithë territorin e Shqipërisë.

Megjithatë, si Arsimi Profesional, ashtu dhe Formimi Profesional vijnë të kenë një reputacion të ulët nga pikëpamja cilësore dhe në to angazhohen një përqindje mjaft e ulët e nxënësve, të rinjve, apo të rriturve. Edhe sektori privat i AFP është ende i dobët dhe karakterizohet nga tipare të ngjashme me atë publik.

Integrimi Evropian parashtron kërkesa të tilla, që e bëjnë të domosdoshëm përfshirjen e AFP në rrjedhën e zhvillimeve bashkëkohore, në harmoni me ato çka po ndodhin në rajon dhe Bashkimin Evropian. Ndikimet e proceseve të Bolonjës, Lisbonës dhe Kopenhagenit tashmë janë të pranishme dhe në Shqipëri dhe po ushtrojnë një “presion” pozitiv në nivelet politike për të kaluar nga “riparimet e pjesshme sipas nevojave të çastit” drejt “zgjidhjeve të plota e afatgjata” në kontekstin e integritetit rajonal dhe Evropian. Aktualisht, një sfidë për AFP paraqet fakti që sistemi i kualifikimit dhe certifikimit është i orientuar në mënyrë të pamjaftueshme ndaj zhvillimeve dhe standardeve të reja të BE-së.

Është miratuar në Këshillin e Ministrave dhe pritët miratimi nga Kuvendi i Ligjit për Kornizën Shqiptare të Kualifikimeve në përshtatje me Kornizën Evropiane të Kualifikimeve (KEK).

Gjithashtu, është kapërcyer faza e “pilotimeve në nivel shkolle”, me shanse të ulta për vijimësi e shtrirje të mëtejshme dhe po synohet krijimi i kushteve për zhvillimin e sistemit modern dhe unik të AFP.

Megjithatë, politika e reformimit të AFP në Shqipëri duhet të orientohet gjithnjë e më tepër drejt një “reformë të sistemit” duke përfshirë çështje të tilla si Korniza Shqiptare e Kualifikimeve profesionale (KSHK), zhvillimi institucional, akreditimi, certifikimi, analiza a tregut, analiza e nevojave, standardet, partneriteti social, etj.

3. Cilësia e procesit mësimor

Duke qenë se kurrikula dhe procesi mësimor përfaqësojnë bazën e sistemit arsimor, përmirësimet e sistemit nisin pikërisht me rishikimin e kurrikulës dhe modernizimin e procesit mësimor. Që nga viti 1993, kurrikula e arsimit parauniversitar dhe procesi i mësimdhënie-mësimnxënies kanë qenë dhe mbeten objekt përmirësimesh të vijueshme. Megjithëse është miratuar korniza e re kurrikulare për gjimnazin, problem mbetet kurrikula e arsimit bazë, në kundërvënje me prirjet zhvillimore, me përmbajtje jorelevante, metodat disi arkaike dhe jo efektive të mësimi. Vlerësimi dhe rihartimi i saj mbeten një sfidë në zhvillimin e një reforme tërësore dhe funksionale për cilësinë e arsimit.

Në të njëjtën mënyrë përgjithësisht mësuesit përqendrohen më shumë në përmbajtjen e teksteve shkollorë se sa në objektivat e kurrikulës.

Në lidhje me tekstet mësimore, pajisja me to e nxënësve bëhet mbas përzgjedhjes së tyre ndërmjet teksteve alternativë. Furnizimi i ka kaluar sektorit privat.

Për të gjitha klasat, MASH miraton standardet dhe programet lëndore të hartuara nga IKT, monitoron cilësinë e botimit, nëpërmjet KMT, për specifikimet teknike dhe përshtatjes me programin dhe garanton shpërndarjen në kohë të tyre. Tipar karakteristik është transparenca në përzgjedhjen dhe vlerësimin e teksteve alternative, nëpërmjet procedurave të hapura me pjesëmarrjen e eksperteve të shquar të fushës së botimeve dhe të mësuesve e përdoruesve të teksteve shkollorë.

Ky proces po orientohet shkallë - shkallë drejt liberalizimit të plotë të tregut të botimit të teksteve shkollorë.

Krahasuar me treguesit e ngarkesës për vendet e OECD, aktualisht ngarkesa mësimore e nxënësve tanë është shumë e lartë.

Përsa i përket **kualifikimit të mësuesve**¹⁰ vihet re se trajnimet e realizuara deri tani kanë arritur të sjellin terma, koncepte dhe praktika bashkëkohore mësimdhënieje e nxënieje duke krijuar një mentalitet të ri për ushtrimin e profesionit të mësuesisë. Megjithë arritjet, vihen re mangësi dhe kërkohen ndërhyrje thelbësore e tërësore. Përderisa planifikimi vjetor i trajnimeve nuk mbështetet në plane strategjike afatmesme kombëtare ose lokale, sistemi aktual i trajnimit të mësuesve çfaq tendenca spontaniteti. Ky sistem karakterizohet dhe nga centralizmi, përderisa mbështetet tepër pak ose nuk mbështetet fare në identifikimin shkencor të nevojave profesionale të mësuesve në nivel qendror ose lokal. Këto tipare bëjnë që në këtë sistem të mbizotërojë oferta në dëm të kërkesës.

Trajnimet nuk planifikohen gjithnjë me pikënisje standardet profesionale të mësuesve dhe përmbajtja e tyre nuk hartohet mbështetur në objektiva të qarta kompetencash.

Gjatë viteve të fundit, krahas ndihmesës që ka dhënë qeveria, në ngritjen profesionale të mësuesve ka ndikuar mjaft edhe ndihmesa e organizmave të huaja dhe OJF vendase të mbështetura financiarisht nga donatorë të huaj. Por, ky kontribut ka mbetur i pakoordinuar, i fragmentarizuar, i pabarabartë për nga shtrirja gjeografike.

Që nga viti 2007 funksionon Instituti i Kurrikulës dhe Trajnimit (IKT), i cili është i fokusuar në dhënien e trajnimeve dhe kualifikimeve të specialistëve të arsimit parësor, duke siguruar rritjen e performancës dhe rritjen e cilësisë së sistemit arsimor në përgjithësi. Nga IKT në tremujorin e katërt të vitit 2007 u trajnuan 6 600 mësues dhe 1 345 drejtues shkollash. Në vitin 2008 u trajnuan 16 732 mësues dhe 4 816 drejtues. Me të njëjtat përmasa parashikohen dhe trajnimet për vitin 2009.

Sistemi i zhvillimit profesional të mësuesve është i orientuar kryesisht nga trajnimi, duke lënë të pashfrytëzuar mirë të nxënit ndërmjet mësuesve të një lënde brenda shkollës, atyre të një shkolle

¹⁰ Në vitin 2009 janë punësuar 38 322 mësues që përbëjnë gati 43% të punonjësve buxhetorë – VKM Nr 439 datë 22.04.2009 “PËR NJË NDRYSHIM NË VENDIMIN NR. 1694, DATË 24.12.2008, TË KËSHILLIT TË MINISTRAVE, PËR VITIN 2009, NË MINISTRITË DHE INSTITUCIONET QENDRORE”

apo dhe grup shkollave të afërta. Botimet janë të pakta dhe të mangëta për të nxënë nga përvojat e suksesshme të kolegëve vendas e të huaj, kurse oferta e informacionit elektronik mungon si një shërbim i organizuar.

Shërbimi trajnues është i paakredituar përmes standardeve të sigurimit të cilësisë, i mangët për nga larmia e agjencive trajnuese, pasi në të nuk janë të përfshira vetë shkollat dhe universitetet ai është i pabalancuar ndërmjet lëndëve, pasi ka lënë në hije ato shkencore kundrejt lëndëve shoqërore, nuk orienton vëmendjen e drejtuesve të shkollave kundrejt mësuesve, e më tej frenon shndërrimin e trupës së mësuesve të një shkolle në një organizatë profesionale, si dhe vuan nga një përshtatshmëri tejet e ulët ndaj nevojave individuale dhe të grupit të mësuesve në përgjithësi e ndaj mësuesve të rinj në veçanti.

Asistenca profesionale ndaj mësuesve e realizuar nga drejtuesit e shkollave është me dobi të papërfillshme, përgjithësisht katandiset thuajse në zëvendësimin e këshillimit profesional me kontrollin e madje autoritarizmin hierarkik dhe rezulton kështu me kosto-efektivitet të ulët. Asistenca nëpërmjet inspektorëve është ende pak e ndikueshme për shkak të mangësive të tyre profesionale dhe të përqendrimit të tyre në kontroll.

Sistemi i kualifikimit të mësuesve, i ngritur mbi parimin e pagës sipas meritës, nuk ka arritur qëllimin sepse ka funksionuar si një sistem provimesh që bie një shtesë automatike të pagës.

Një nga çështjet më kritike, me të cilat përballlet MASH, është trajnimi i rreth 20% të mësuesve të pakualifikuar (pa arsim përkatës ose jashtë profilin) si dhe i mësuesve të rinj, në mënyrë që ata të përmbushin kompetencat në përdorimin e metodave të reja të mësimdhënie-mësimnxënies.

Rezultatet e nxënësve përfaqësojnë një nga treguesit kryesorë të cilësisë dhe performancës së sistemit arsimor, sidomos kjo lidhur me synimin për pajisjen e nxënësve me njohuri dhe shprehje të afta për përballimin e sfidave e kërkesave të kohës nga ana e tyre.

Programi Ndërkombëtar për Vlerësimin e Nxënësve (PISA¹¹), që përbën një nga studimet më prestigjioze ndërkombëtare për matjen e arritjeve të nxënësve, është zbatuar fillimisht në 2001. Ky program tregoi se rezultatet janë relativisht të dobëta.

Krahasuar me treguesit e ngarkesës për vendet e OECD, aktualisht ngarkesa mësimore e nxënësve tanë është shumë e lartë.

Raporti nxënës/mësues Sipas tabelës 3 (më poshtë), shihet se ky raport është më i lartë në nivelin e arsimit të mesëm për qytetet kryesore. Një nga shkaqet e uljes së nivelit të cilësisë së mësimin është mbipopullimi i klasave sidomos në zonat e periferive të qyteteve kryesore si rezultat, siç përmendëm më sipër, i migrimit të brendshëm. Reagimi i ngadaltë i sektorit publik ndaj migrimit të popullsisë nga fshati në qytet ka bërë që shkollat në qytete dhe në zonat periferike urbane të punojnë mbi kapacitetin e tyre. Në të kundërt, në disa zona rurale raporti nxënës-mësues në nivel zonash është shumë i ulët dhe infrastruktura e dobët e transportit nuk

¹¹ Test i kryer çdo tre vjet në nivel botëror për matjen e performancës së nxënësve 15 vjeçarë. Zbatimi i këtij testi koordinohet nga OECD. Qëllimi i tij është testimi dhe krahasimi i performancës së nxënësve në nivel botëror, me synim përmirësimin e metodave dhe rezultateve të mësimin. Rezultatet e tij për Shqipërinë në vitin 2001 nga PISA+.

Aftësi profesionale për shoqërinë e dijes	Rezultati
1. Performanca mesatare (dhe shpërndarja) e nxënësve (mosha 15 vjeçarë) sipas shkallës së njohurisë së leximit të PISA-s	349
2. Performanca mesatare (dhe shpërndarja) e nxënësve (mosha 15 vjeçarë) sipas shkallës së njohurive matematikore të PISA-s	381
3. Performanca mesatare (dhe shpërndarja) e nxënësve (mosha 15 vjeçarë) sipas shkallës së njohurive shkencore të PISA-s	376
4. Përqindja me arritje të ultë (niveli 1 ose më poshtë) i pesëmbëdhjetë vjeçarëve për sa i përket leximit	44

mundëson përqendrimin e shkollave. Veç kësaj, marrja e masave të mëtejshme për rritjen e përqindjes së regjistrimit në ciklin e dytë, sidomos të fëmijëve të zonave rurale, e në veçanti vajzave, është e domosdoshme, duke përmbushur në këtë mënyrë një prioritet në kuadër të Objektivave Zhvillimore të Mijëvjeçarit të OKB dhe Partneritetit Evropian¹².

Tabela 3: Raporti nxënës/arsimtar/ klasë/ shkollë për vitin shkollor 2007 - 2008ⁱ:

	Niveli i arsimit	Raporti (në nivel kombëtar)	Viti shkollor 2006 - 07	Viti shkollor 2007 - 08	Mbi mesatare	Nën mesatare
1	Parashkollor	fëmijë/ edukatore	20.3	19.8	Durrës, Fier, Lezhë, Kukës, Tiranë Qytet	Gjirokastrë, Vlorë
		fëmijë/ grup	23.8	22.7	Fier, Durrës, Kukës, Lezhë, Tiranë Qytet	Gjirokastrë, Korçë, Shkodër, Tiranë Rreth
		fëmijë/ kopësht	45.2	44	Durrës, Kukës, Lezhë Tiranë Qytet (149).	Berat, Dibër, Fier, Shkodër
2	9 - vjeçar	nxënës/ mësues	17.2	17	Durrës, Lezhë, Tiranë Rreth, Tiranë Qytet	Berat, Dibër, Gjirokastrë, Korçë, Kukës, Shkodër, Vlorë
		nxënës/ klasë	22.1	22	Durrës, Fier, Lezhë, Tiranë Qytet	Berat, Dibër, Gjirokastrë, Korçë, Kukës, Shkodër, Vlorë
		nxënës/ shkollë	289.1	276	Durrës, Fier, Tiranë Rreth dhe Tiranë Qytet (849 ¹³)	Berat, Elbasan, Gjirokastrë, Korçë, Kukës, Lezhë, Shkodër, Vlorë
3	Mesëm	nxënës/ mësues	20.0	20	Dibër, Durrës, Elbasan, Fier, Tiranë Qytet, Tiranë Rreth	Berat, Gjirokastrë, Korçë, Shkodër, Vlorë
		nxënës/ klasë	35.2	32	Durrës, Dibër, Fier, Tiranë Qytet	Berat, Elbasan, Gjirokastrë, Korçë, Shkodër, Vlorë
		nxënës/ shkollë	373.6	378	Durrës, Tiranë Qytet	Gjirokastrë, Korçë, Kukës, Vlorë

Infrastruktura fizike e mësimin përbën një drejtim tjetër të përmirësimeve të vërejtura dhe të nevojshme për t'u përmirësuar në mënyrë sasiore dhe cilësore. Përveç hapësirave për çdo nxënës merren në konsideratë dhe kushte fizike të tilla si pamjaftueshmëria sasiore dhe cilësia e laboratorëve mësimorë e didaktikë, bibliotekat shkollore, lehtësirat e teknologjisë së informacionit si biblioteka dixhitale e kabinete informatike e burimore, etj.

Situata në shkolla paraqet mangësi, si në materialet didaktike dhe pajisjen me laboratorë, ashtu edhe në mirëmbajtjen e shkollave.

Në kuadër të decentralizimit mirëmbajtja e shkollave dhe investimet në infrastrukturën arsimore kanë kaluar në përgjegjësi të pushtetit vendor. Ndërkaq, financime të konsiderueshme i janë dhënë nëpërmjet granteve pushtetit vendor për ndërtimin dhe renovimin e shkollave. Në periudhën 2005 deri në mesin e vitit 2009 janë ndërtuar me Buxhetin e Shtetit 183 objekte të reja shkollore dhe rinovuar 691 të tjera¹⁴. Për periudhën 2005 – 2008, shpenzimet në Buxhetin e Shtetit, për këto ndërtime së bashku me pajisjen e shkollave, arritën në 12 193 170 000 lekë. Ndërsa për vitin 2009 janë planifikuar 12 272 422 lekë.

Një **alternativë** ndaj arsimit publik paraqitet dhe **arsimi privat**, treguesit e të cilit vijnë në rritje. Që nga viti 1995, kur u lejua hapja e shkollave private, ato janë zgjeruar me një ritëm të moderuar duke arritur që në vitin shkollor 2008 – 2009 të përfshijnë 4.9% të fëmijëve në arsimin

¹² Shih PKZMSA, ARSIMI DHE SHKENCA, 3.19.3 ARSIMI PARAUNIVERSITAR

¹³ Në vitin shkollor 2005 – 2006 ky tregues ka qenë 887

¹⁴ Këtyj numri i shtohen edhe objektet shkollore të financuara në bashkëpunim me Bankën Botërore, Këshillin e Evropës dhe institucione të tjera të huaja.

parashkollor; 5.5% të nxënësve në arsimin parauniversitar (4.46% në arsimin bazë, 9.9% në arsimin e mesëm të përgjithshëm dhe 8% në arsimin e mesëm profesional)¹⁵.

Zhvillimi i Arsimit Jopublik në shifra:

	Niveli i Arsimit	Tregues për	Viti shkollor				
			2003 - 04	2004 - 05	2005 - 06	2006 - 07	2007 - 08
1	Arsimi 9 vjeçar	Nxënës	13600	14608	16108	17369	18358
		Shkolla	89	91	103	105	120
2	Arsimi i Mesëm	Nxënës	7700	9231	11316	13079	14470
		Shkolla	51	68	77	93	106

Në vitin shkollor 2007 – 2008 operonin 86 kopshte private nga të cilët 49 me ushqim dhe vetëm 15 prej tyre në fshat, 120 shkolla 9-vjeçare nga të cilat 9 në fshat, 106 shkolla të mesme nga të cilat 7 në fshat.

MASH luan një rol vendimtar në nxitjen e ushtrimit të veprimtarive të institucioneve arsimore private. MASH nëpërmjet proceduarve të miratuara për licencimin e tyre, u kërkon atyre plotësimin e një sërë kërkesash dhe standardesh lidhur me mjediset e mësimi dhe të aktiviteteve të tjera lidhur me të, organizimin, strukturat funksionale, programet e ndjekura si dhe organizimin e metodat e procesit mësimor.

Në të njëjtën kohë, duke e parë si një alternativë zhvillimi, mashë ka lehtësuar mjaft procedurat e licencimit duke shkurtuar ndjeshëm kohën e duhur për këtë. MASH mbështet procesin mësimor që zhvillohet në shkollat private jo vetëm duke kërkuar kushte mësimi sa më të mira dhe brenda standardeve por edhe duke u ofruar trajnime mësuesve ashtu si atyre të sektorit publik.

MASH subvencionon tekstet e nxënësve të shkollave private ashtu si dhe të atyre publike.

4. Qeverisja – reformimi dhe forcimi i kapaciteteve menaxhuese

Qeverisja në arsim, veçanërisht lidhur me decentralizimin paraqet një nevojë urgjente për t'u zhvilluar sipas standardeve të kohës.

Ndërsa ristrukturimi formal kah decentralizimi ka shënuar progres të dukshëm në disa sektorë, duke përfshirë edhe sektorin e arsimit, ritmet e decentralizimit të përgjegjësive dhe të autoritetit vendimmarrës nga niveli qendror drejt atij vendor për arsimin parauniversitar nuk kanë qenë të kënaqshme.

Së pari, mungon lidhja e plotë e funksionale e shkollës me komunitetin si një detyrim demokratik për të siguruar një arsim të mirë për të gjithë. Mungon mbështetja në fuqinë e familjes, në karakterin social të komunitetit, për të përmbushur plotësisht përpjekjet për arsimim. Kjo bazohet në nivelin jo të kënaqshëm të pjesëmarrjes dhe të përgjegjësisë së gjithë aktorëve. Pasojat ndihen në drejtim të mosfunksionimit në përputhje me nevojat e kërkesat e komunitetit të udhëheqjes arsimore, menaxhimit të shkollës, përmbajtjes së kurrikulave, planifikimit dhe menaxhimit të financave, mirëmbajtjes së shkollës, menaxhimit të personelit për të ofruar një shërbim bashkëkohor arsimor dhe kryerjen e funksionit integruar të shkollës.

Së dyti, qeverisja disa herë e centralizuar dhe e bazuar në urdhër, pasojë e mungesës së decentralizimit efektiv dhe transferimit të përgjegjësive dhe autoritetit vendimmarrës nga niveli qendror në nivelin lokal të qeverisjes shpie në planifikimin e zhvillimit të fragmentizuar dhe jo me ritmet e kërkuara të vizionit arsimor në të gjitha nivelet, si dhe me mangësi në planifikimin e zhvillimit shkollor në të gjitha fushat, përdorimin eficient të burimeve të disponueshme për zhvillim, planifikimin dhe menaxhimin e buxhetit vjetor, gjetjen e menaxhimin e fondeve shtesë, shpërndarjen e arsimit cilësor në të gjitha nivelet, etj

¹⁵ EDUCATION AT A GLANCE 2008 (OECD Indicators) f. 346: në vendet e OECD në Arsimin Publik mësojnë 91.1% e nxënësve, ndërsa në 19 vende të BE mësojnë 89.9% e tyre.

Së treti, pavarësisht nga përpjekjet e bëra deri tani për reformimin e mënyrës së auditimit dhe inspektimit në Sistemin Arsimor dhe arritjeve të pjesshme në këtë drejtim, ka ende të pranishme mbetje të praktikave të vjetra tradicionale në këtë fushë. Mangësi vihen re në konceptimin e përmbajtjes së këtyre funksioneve. Në vend të rolit të mbështetësve të zhvillimit të shkollës, audituesit mbeten shpesh në nivelin e kontrollit financiar dhe vëzhgues të jashtëm të procedurave ligjore dhe administrative. E njëjta gjë mund të thuhet edhe për inspektimin në drejtim të standardeve, përmbajtjes e metodave të mësimi si dhe ato administrative.

Së katërti, mungesë serioze vihet re në funksionimin e kryerjen e plotë të rolit nga ana e bordeve të shkollës dhe të DAR/ZA. Ato ose shërbejnë si një lloj organizmi formal për plotësimin e rregullave rutinë, ose janë tërësisht joekzistente. Në rastet më të mira bordet e shkollave paraqiten si shtesa të drejtorive të shkollave dhe roli i tyre kufizohet në garantimin e kontributeve financiare nga ana e biznesit vendas. Ngritja dhe nxitja e këtyre organizmave është një domosdoshmëri për zhvillimin e autonomisë shkollore.

Së pesti, mangësi vihen re dhe në planifikimin e menaxhimit arsimor vendor e shkollor që bazohet në monitorimin dhe vlerësimin e jashtëm të shkollës, vetëvlerësimin e shkollës e vlerësimin e nxënësve, analiza e planeve të shkollës, etj ku ka mungesë konceptimi dhe kapacitetesh.

Së gjashti, normat e reja të sistemit arsimor shqiptar i lejojnë mësuesit të marrin iniciativa në 20% të kurrikulës, gjë që nuk është vënë ende në praktikë. Mësuesit nuk ndjehen të sigurt sa duhet për ta përdorur këtë 'dritare' të autonomisë në përmbushjen e profesionit të tyre.

Së fundmi, baza jo e plotë dhe korrekte e të dhënave paraqet pengesa të mëdha në hartimin dhe zhvillimin e politikave në sistemit arsimor. Analiza e politikave dhe planifikimi strategjik, shtron nevojën urgjente për ngritjen e një sistemi të përparuar të menaxhimit të informacionit arsimor dhe funksionimin efektiv të tij, EMIS.

5. Financimi i arsimit parauniversitar

Aspiratat ekonomike dhe sociale diktojnë ndryshime të mëdha në sistemin arsimor, për pasojë ky sektor duhet të mbështet financiarisht me prioritet nga buxheti i shtetit dhe nga donatorë të huaj. MASH-i duhet të kërkojë mjete alternative financimi të cilat mund të përballohen nga burime të tjera publike dhe private .

Shpenzimet e përgjithshme publike për arsimin, si pjesë e PPB, në shifra absolute kanë shënuar rritje të vijueshme. Në tregues relativë ka pasur disa oshilacione që lidhen me prioritetet e politikave arsimore apo veprimi i faktorëve ekonomikë jashtë arsimit (shih tabelën).

Duke iu referuar statistikave të OECD:

- Përqindja e shpenzimeve për Arsimin, në vendet e OECD, përbën mesatarisht 5.8% të PBB. Ndërsa 20 vende të BE 5.5%¹⁶.
- Përqindja e shpenzimeve për Arsimin, në vendet e OECD, përbën mesatarisht 13.2% të shpenzimeve publike. Në këtë drejtim, në varësi të politikave të ndjekura, të dhënat oshilojnë dukshëm. P.sh. nën këtë mesatare paraqiten Gjermania, Franca, Republika Çeke, Japonia, etj me nën 10%. Ndërsa Meksika shpenzon për Arsimin 23% të Buxhetit të saj¹⁷.

Përqindja e shpenzimeve për Arsimin Parauniversitar kundrejt shpenzimeve në total për Arsimin, në vite paraqitet si vijon: (duke filluar nga viti 2006) 83%, 85%, 86%, 81%, 81%, 83%, 81%, 83%. Siç shihet në vitin 2007, në shifra absolute ka pasur rritje. Kjo përafrohet me raportet e OECD dhe të BE ku nënvizohet se shpenzimet e Arsimit Parauniversitar janë 3 – 4 herë më të larta se shpenzimet e Arsimit Universitar.

Është me rëndësi të theksohet se në planifikimin afatgjatë të shpenzimeve, fondi i pagave parashikohet me një rritje mesatare vjetore rreth (15 - 20)%, fond ky që siguron një rritje mesatare prej 25% të pagave të punonjësve mësimorë të arsimit parauniversitar.

¹⁶ EDUCATION AT A GLANCE 2008 (OECD Indicators) f. 237

¹⁷ EDUCATION AT A GLANCE 2008 (OECD Indicators) f. 256

6. Informatizimi i shkollave.

Kapacitetet e TI të shkollave, megjithë përmirësimet e shpejta të 6 muajve të fundit, mbeten të ulta. Në vitin 2007 në të gjitha shkollat e mesme të vendit kishte 2400 kompjutera për 146293 nxënës, pra 61 nxënës për kompjuter (në fshat 133 nxënës për kompjuter ndërsa në qytet 46 nxënës për kompjuter).

Në vitin 2007 u pajisën me laboratorë kompjuterash të gjitha shkollat e mesme, nga të cilat 37 (nga 411 gjithsej) me nga dy laboratorë për arsye të numrit mbi 800 nxënës.

Në vitin 2008 mesatarja në nivel vendi, për shkollat e mesme, arriti në 35 nxënës për kompjuter (në fshat 36 nxënës për kompjuter ndërsa në qytet 33 nxënës për kompjuter). Ndërsa në Arsimin 9 vjeçar, brenda vitit 2008, u pajisën 353 shkolla. Në lidhje me trajnimin e mësuesve të informatikës, deri në fund të vitit 2008 u trajnuan 460 mësues të shkollave të mesme. Kështu, në nivel kombëtar, në vitin 2008, për të gjithë Arsimin Parauniversitar, u arrit në mesataren 42 nxënës për kompjuter.

Deri në mesin e vitit 2009, rezulton se, në të gjithë shkollat e vendit, të mëdha e të vogla, ishin instaluar 1 429 kabine informatike, 17 mijë kompjutera, 2 000 laptopë e video-projektorë dhe rreth 2 000 shkolla u lidhën me internet. Kjo bëri që raporti nxënës për kompjuter të arrijë në 32 nxënës për një kompjuter.

7. Ngarkesa mësimore në arsimin parauniversitar (2009-2013)

Ngarkesa aktuale mësimore dhe projeksionet e saj për vitet e ardhshme paraqitet si vijon:

Treguesi i performancës së sistemit	Viti 2007		Objektivat për Shqipërinë		
	Shqipëria	Mesatarja për EU (04)	2009	2011	2013
Mësimdhënia dhe koha e të nxënit në shkolla		(përlogaritjet)			
Numri mesatar i orëve për vit për moshat e arsimit të detyrueshëm:	570	750	600	660	750
• 7-8 vjeç	780	900	800	850	900
• 15 vjeç	167	185	175	180	185
Numri i ditëve të mësimit	35	37	35	36	37
Numri i javëve të mësimit					

KAPITULLI 2: VIZIONI, PËRPARËSITË SI DHE QËLLIMET STRATEGJIKE TË ARSIMIT PARAUNIVERSITAR.

Vizioni

Garantimi i një sistemi arsimor kombëtar modern, i cili nxit zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik, rrit konkurueshmërinë në rajon e më gjerë, dhe konsolidon demokracinë.

Objektivat

Për përmbushjen e këtij vizioni, janë përcaktuar disa përparësi strategjike për zhvillimin e sektorit

1. Rritja e aksesit në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar.
2. **Reformimi dhe fuqizimi i kapacitetit politikëbërës, menaxhues dhe vendimmarrës**, është një nga përparësitë në kuadër të Partneritetit Evropian, sipas te cilit "...Qeveria është e angazhuar për të realizuar autonominë shkollore, nëpërmjet reformës arsimore në bashkëpunim dhe me grupet e interesit"¹⁸
 - *Në nivel qendror*: Ristrukturimi i Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës dhe institucioneve të varësisë duke ndërtuar një skemë të qartë menaxhimi me bazë performance.
 - *Në nivel rajonal*: Ristrukturimi i Drejtorive Arsimore Rajonale dhe Zyrave Arsimore me objektiv rritjen e kapaciteteve në ndihmë të shkollave.
 - *Në kuadër të decentralizimit*: Decentralizimi dhe transferimi i përgjegjësisë dhe autoritetit vendimmarrës nga niveli qendror në nivelin lokal të qeverisjes.
 - *Në nivel shkolle*: Zbatimi i autonomisë shkollore në fushat e programeve të lëndëve, financimit, personelit dhe menaxhimit në nivel shkolle e më lart duke e plotësuar me bazën ligjore dhe organizmat realizues përkatës.
 - *Zhvillimi i politikave dhe marrja e vendimeve qendrore, lokale e shkollore bazuar në kërkim dhe orientuar nga të dhënat*: Funksionimi i sistemit të menaxhimit të informacionit në arsim.
3. **Përmirësimi i cilësisë së procesit të mësimit përfshin disa drejtime:**
 - *Modernizimi i kurrikulës 1-12*: Ristrukturimi i arsimit të mesëm të lartë, hartimi i një kornize të re të programit të lëndëve, një shërbim arsimor cilësor njëherësh kombëtar dhe evropian.
 - *Zhvillimi profesional i mësuesve*: Zbatimi i një reforme tërësore të zhvillimit profesional të mësuesve dhe drejtuesve të shkollave i mbështetur në kredite.
 - *Përmirësimi i teksteve shkollore*: Përsosja e reformës së liberalizimit të botimeve të teksteve.
 - *Përmirësimi i vlerësimit të nxënësve*: Konsolidimi i Maturës Shtetërore dhe reformimi i Provimeve të Lirimit, si dhe rritja e transparencës dhe besueshmërisë së publikut ndaj institucioneve arsimore.
 - *Zgjerimi i shërbimit arsimor privat*, i kombinuar me një mbikëqyrje të cilësisë së këtyre shërbimeve.
4. **Përmirësimi i frytshmërisë së financimit në arsim përfshin disa drejtime:**
 - *Rritja e mbështetjes financiare të arsimit bazë nga qeveria qendrore dhe lokale*

¹⁸ PKZMSA faqe 268

- *Përmirësimi i skemës së financimit i mbështetur në numrin e nxënësve*, zvogëlimi gradual deri në eliminimin e dallimeve rajonale të trashëguara arsimore, ekonomike e sociale dhe racionalizimi i shkollave bazuar në prirjet e ndryshimeve demografike.
- *Sigurimi i rritjes së të ardhurave për arsimin* nëpërmjet përjashtimit nga taksat të investimeve jopublike sidomos në infrastrukturën arsimore

5. Ngritja e kapaciteteve dhe zhvillimi i burimeve njerëzore përfshin disa rrafshe:

- *Profesionalizimi i mësimdhënie-mësimnxënies*: Hartimi i standardeve të mësuesit dhe të statusit të tij, si dhe hartimi i standardeve dhe objektivave të arritjeve të nxënësve, me bazë performancën.
- *Inspektimi dhe ndihma*: Ndryshimi i rolit të inspektorëve nga një rol kryesisht kontrollues dhe ndëshkues, në një rol kryesisht mbështetës dhe përfshirja e inspektorëve në zhvillim intensiv profesional.
- *Motivimi i mësuesve*: Rritja në vijimësi e pagave të mësuesve pas dyfishimit të tyre në muajin maj 2009, mbështetja e rritjes së pagës mbi rritjen e kompetencave për mësimdhënie-mësimnxënie.

6. Zhvillimi i arsimit profesional përfshin:

- *Politikën e re të formimit dhe zhvillimit profesional* (tanimë të hartuar në bashkëpunim me Ministrinë e Punës, Çështjeve Sociale dhe Shanseve të Barabarta) dhe zbatimin efektiv të Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve, në përputhje me kërkesat e tregut.
- *Fuqizimin dhe shtimin e arsimit profesional* duke ngritur infrastrukturën e duhur.

7. Zgjerimi i ofrimit të arsimit parashkollor përfshin:

- *Futjen e një viti përgatitor para fillimit të shkollës fillore*, i cili synon rritjen e aftësisë për shkollë dhe ofrimin e shërbimeve për fëmijët e vegjël të grupeve të prekshme, sidomos (por jo vetëm) në Shqipërinë verilindore dhe për romët.
- *Modernizimin e arsimit parashkollor*: Përgatitja e mësuesve-edukatorë, ndërtimi i kopshteve dhe ngritja e kopshteve pranë institucioneve private dhe publike.

KAPITULLI 3: POLITIKAT PËR PËRPARËSITË STRATEGJIKE

1. RITJA E AKSESIT NË TË GJITHA NIVELET E SISTEMIT PARAUNIVERSITAR

Lidhur me rritjen e aksesit në shkollë, së pari kërkohet realizimi i një studimi për cilësinë aktuale të fëmijëve të marginalizuar dhe shërbimit të nxënësve me aftësi të kufizuara, mbledhjen e të dhënave për çdo kategori të nxënësve që braktisin shkollën dhe me aftësi të kufizuara, krijimi i një database efektiv e funksional, me qëllim krijimin e informacionit të plotë lidhur me identifikimin e problemeve e diagnostikimin e situatës si dhe më vonë hartimin e politikave e marrjen e masave për të rritur cilësinë dhe ofrimin e shanseve të barabarta për çdo nxënës. Këtu shtohet dhe rritja e frekuencës së inspektimeve në vit në shkollat që qëndrojnë mbi mesataren e Republikës, për numrin e nxënësve braktisës apo jashtë sistemit.

Masat që mendohen të merren janë:

- Hartimi i politikave të veçanta për të rritur përqindjen e fëmijëve parashkollorë në kopshte siç mund të jetë përfshirja e nxënësve 5-6 vjeçarë në arsimin e detyruar.
- Hartimi i programeve të veçanta pune në nivel klase dhe shkolle, me qëllim sensibilizimin e prindërve për rëndësinë e shkollimit, dhe për kthimin në shkollë të fëmijëve jashtë sistemit arsimor.
- Krijimi i ekipeve me mësues me reputacion të udhëhequr nga specialistë të shërbimit psikologjik me prindër dhe përfaqësues të pushtetit, për punë me prindërit e nxënësve të paregjistruar apo që kanë braktisur shkollën, si dhe për punë me vetë këta nxënës.
- Ndihmë e ekonomike për familjet, me qëllim që të sigurohet minimumi jetik dhe përfitimi i kësaj ndihme me kusht që fëmijët të frekuentojnë shkollën.
- Instalimi i shërbimit psiko-social me specialistë të mirëfilltë, për shkollat të cilat kanë probleme të braktisjes dhe për rrjedhojë të dukurisë së analfabetizmit.
- Krijimi i kushteve sa më të përshtatshme për mësim e studim, i klasave mësimore dhe mjediseve të tjera, sidomos në zonat rurale apo me ngarkesë të madhe nxënësish.
- Rishikimi i programeve mësimore për të qenë sa më relevantë dhe më afër kërkesave të komunitetit dhe tregut të punës.
- Zgjerimi e forcimi i autonomisë së shkollave shpie në rritjen e interesit të aktorëve për shkollën.
- Realizimi i programeve mësimore suplementare (parashikimi i punonjësve mësimorë shtesë, norma mësimore të reduktuara, si dhe përcaktimi i mënyrës së shpërblimit të mësuesve që punojnë me nxënës të marginalizuar).
- Racionalizimi i shtrirjes së shkollave në të gjithë territorin për të siguruar shërbimin arsimor në të gjithë zonat sidomos me dendësi të ulët popullsie.
- Sigurimi i transportit për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe për fëmijët e tjerë të cilët banojnë larg shkollës.
- Ndërtimi i konvikteve për nxënësit e arsimit të detyruar, për të krijuar akses për nxënësit vendbanimi i të cilëve është larg shkollës. Zgjerimi i rrjetit të konvikteve të shkollave të mesme të përgjithshme.
- Gjetja e mundësive për pajisjen me bursa apo të formave të tjera të ndihmës ekonomike të sa më shumë nxënësve në arsimin parauniversitar.
- Bashkëpunimi më i mirë me shoqërinë civile dhe OJF të cilat kanë në fokus të punës së tyre shtresat e marginalizuara.

2. REFORMIMI DHE FUQIZIMI I KAPACITETIT POLITIKËBËRËS, MENAXHUES DHE VENDIMMARRËS,

Ristrukturimi formal kah decentralizimi është bërë realitet në disa sektorë të jetës, duke përfshirë edhe sektorin e arsimit, megjithëse duhet pranuar që ritmet e decentralizimit të përgjegjësive dhe të autoritetit vendimmarrës nga niveli qendror drejt atij vendor për arsimin parauniversitar nuk janë në nivelin e duhur. Parë në këtë kontekst, hapat zhvillimorë të ndërmarra në kuadër të projektit “Cilësi dhe Barazi në Arsim” (CBA), përbëjnë një hop të rëndësishëm zhvillimi dhe performance për sistemin arsimor parauniversitar. Ky proces ka pasur për objektiv final zhvillimin e politikave dhe marrjen e vendimeve në të gjitha nivelet e sistemit bazuar në kërkim dhe orientuar nga të dhënat.

Ndërsa është realizuar një ristrukturim i MASH-t, me asistencën e dhënë në kuadrin e Projektit CBA dhe disa hapa janë hedhur në riorganizimin e nivelit të dytë (DAR/ZA), sfida pasuese është funksionimi i sistemit menaxhues të performancës në të gjitha nivelet e qeverisjes arsimore. Synohet të arrihet në menaxhimin mbi bazë performance në të gjitha nivelet dhe në kulturën e matjes së saj. Kjo nënkupton rritjen e transparencës për rolet e vendeve të punës në të gjithë piramidën administrative dhe qartësimin më të mirë të detyrave, përgjegjësive dhe detyrimeve reciproke institucionale për secilin vend pune. Për pasojë do të rritet shkalla e performancës së çdo individi të angazhuar në menaxhimin e sistemit, do të sigurohet dhe ruhet niveli minimal i performancës, si dhe do të krijohen përgjegjësi individuale më të mëdha për vetëzhvillim dhe novacione. Sistemi i ri menaxhues i performancës do të sigurojë raportimin dhe auditimin në disa drejtime, përmes mekanizmave të brendshme dhe të jashtme, duke rritur në këtë mënyrë transparencën për veprimtarinë e tij.

Në një periudhë afatshkurtër, MASH do të operojë sipas modelit të menaxhimit me bazë performance dhe më pas do të kalohet në nivel rajonal DAR, ZA dhe deri në nivel shkolle.

2.1 Vendimmarrja dhe Decentralizimi

Decentralizimi i sektorit arsimor do të sigurojë zgjerimin e pjesëmarrjes dhe rritjen e efektivitetit të grupeve të interesit në përvijimin e projekteve arsimore dhe zbatimin e tyre. MASH-i, në bashkëpunim me Ministri të tjera, do të realizojë delegime të përgjegjësive te qarqet, bashki/komunat, DAR, ZA dhe shkolla. Ky proces do të realizohet përmes një balance të kujdesshme ndërmjet centralizimit dhe decentralizimit dhe do të shoqërohet me ndërgjegjësimin për rreziqet e mundshme dhe gjasat e suksesit.

Është me interes të evidentohet hartimi i Letrës së Politikave dhe Projektit Pilot për Decentralizimin e Shërbimit Arsimor, përgatitur me mbështetjen BB dhe miratuar nga Këshilli i Ministrave, në zbatim të ideve të strategjisë.

Autonomia e shkollave

Në këtë sistem të decentralizuar, shkollave do t’u kërkohet të marrin përgjegjësi të mëdha në planifikimin, menaxhimin dhe përmirësimin cilësor të shërbimeve që ato sigurojnë. Aktualisht, strukturat dhe personeli ekzistues kanë kapacitete të kufizuara për ta kthyer këtë në realitet. Në të kaluarën, komunitetet lokale dhe prindërit janë përfshirë shumë pak në planifikimin e veprimtarive shkollore dhe zgjidhjen e problemeve eventuale që shoqëronin procesin mësimor, prandaj ata nuk e ndjejnë si duhet përgjegjësinë, që kanë për zhvillimin dhe ruajtjen e cilësisë së shërbimeve që ofron shkolla.

Zbatimi i autonomisë shkollore në fushat e kurrikulës, financimit, personelit dhe menaxhimit në nivel shkolle e më lart realizohet efektivisht duke e kompletuar me bazën përkatëse ligjore dhe ngritjen e organizmave përgjegjëse për ekzekutim e mbikëqyrje.

Realizimi i autonomisë shkollore përfshin ndryshimin e një pjese të legjislacionit aktual. Ky legjislacion nuk nxit dhe nuk mbështet sa dhe si duhet pjesëmarrjen e prindërve apo drejtorëve të shkollave për të marrë nisma novatore, që lidhen me përmirësimin e cilësisë së shërbimit

shkollor. Skema e granteve për shkollat, si element thelbësor i autonomisë shkollore, do të favorizojë krijimin e kapaciteteve për planifikim dhe buxhetim në nivel shkolle dhe në nivelet e qeverisjes lokale. Këtu synohen rritja e efikasitetit dhe transparencës në punën e administratës shkollore dhe role të reja të drejtuesve të shkollave si menaxherë.

Me gjithë luhatjet, që mund të shoqërojnë procesin, progresi kah autonomisë shkollore do të jetë i qëndrueshëm në 5 vitet e ardhshme. Shkolla të mëdha ose grupe shkollash të vogla do të testojnë modelin e autonomisë. Është me interes të evidentohet hartimi i Projektit për Përmirësimin e shkollës dhe fuqizimin e autonomisë shkollore, në kuadër të CBA.

2.3 Sistemi i Menaxhimit të Informacionit në Sektorin e Arsimit (EMIS)

Baza jo e plotë dhe korrekte e të dhënave paraqet pengesa të mëdha në hartimin dhe zhvillimin e politikave në sistemin arsimor. Analiza e politikave dhe planifikimi strategjik, shtron nevojën urgjente për ngritjen e një sistemi të përparuar të menaxhimit të informacionit arsimor, EMIS. Kjo njësi e re, në bashkëpunim me Drejtorinë e informacionit dhe statistikës, do të bashkëpunojë ngushtësisht me INSTAT, për përcaktimin e kategorive dhe niveleve të përpunimit të të dhënave të sistemit arsimor e më gjerë.

Projekti i CBA, mbështet zhvillimin e EMIS, i cili do të ndihmojë MASH-in në realizimin e misionit të tij. Sistemi EMIS nënkupton edhe kërkimin konceptual dhe hetimin analitik të të dhënave për qëllime studimore. EMIS duhet të ketë kapacitetin për të kategorizuar të dhënat ekonomike, infrastrukturore, sociale (duke përfshirë edhe grupet e minoritetit) dhe arsimore, sipas niveleve: rural, urban dhe qendror, qarku, bashkie/komune, deri në nivel shkolle.

Menaxhimi arsimor do të përmirësohet dukshëm nëpërmjet modernizimit të infrastrukturës teknologjike në të tre nivelet, shkollë, DAR/ZA dhe ministri dhe zhvillimit të një sistemi informacioni të besueshëm, të shpejtë dhe të saktë. Rritja e produktivitetit, efikasitetit dhe efektivitetit të menaxhimit arsimor do të vijë si pasojë e pajisjes dhe përdorimit efektiv të Teknologjisë së Informacionit dhe Komunikimit në të gjithë sistemin tonë arsimor. Kjo do të thotë kompjuterizim i proceseve që lidhen me kryerjen e detyrave administrative të përditshme dhe specifikisht i shkëmbimit të informacionit arsimor midis niveleve të ndryshme shkollë-DAR/ZA-ministri.

Në vijim do të pajisen të gjitha shkollat dhe autoritetet arsimore vendore me sisteme teknologjike, me qëllim përmirësimin cilësor të menaxhimit të shkollës dhe krijimin e një rrjeti kompjuterik që mundëson komunikimin elektronik të të gjithë institucioneve të arsimit.

Në fillim do të krijohet një rrjet shkollash pilot dhe zbatohet një program aplikativ me bazë web që mundëson shkëmbim dijesh e informacioni si dhe ndërveprim midis nxënësve, mësuesve e prindërve.

Synimi është krijimi i bazave të dhënave arsimore dhe i një harte shkollore të dixhitalizuar për një planifikim efektiv arsimor dhe zhvillim politikash dhe vendimmarrjesh arsimore të përshtatshme.

Këto procese do të shoqërohen me trajnimin e personelit të institucioneve arsimore qendrore dhe lokale në përdorimin e aplikacioneve në funksion të sistemit të menaxhimit të informacionit.

Një rëndësi të veçantë do t'i kushtohet bashkëpunimit me partnerët e këtij sektori nëpërmjet:

- Zhvillimit të kriterëve për partnership me kompani lokale dhe ndërkombëtare për të siguruar dhe ofruar përmbajtje arsimore dixhitale për arsimin bazë dhe të mesëm.
- Zhvillimit të një platforme si pjesë e një master plani të TIK-ut që do mundësojë investime të kompanive të huaja dhe vendase në fushën e TIK-ut në dobi të arsimit.

2.4 Sigurimi i cilësisë së shërbimit arsimor

Ky kërkon një ndryshim filozofik thelbësor, i cili nuk ka të bëjë vetëm me bërjen e politikave, por edhe me monitorimin. Vetëvlerësimi i individit ose i strukturave të caktuara të sistemit arsimor është një instrument matës i fuqishëm dhe një procedurë e shpejtë që duhet të përdoret sa më dendur. Për të arritur besueshmërinë ndaj përfundimeve të bazuara në metodën e

vetëvlerësimit, duhet të alternohet monitorimi periodik i jashtëm me atë të brendshëm. Organizimi i inspektimit me dy nivele, qendror dhe lokal, mundëson një monitorim të koordinuar (të jashtëm dhe të brendshëm) të zhvillimit të shërbimit arsimor, duke mundësuar krahasimin e cilësisë së performancës së institucioneve arsimore dhe individëve në shkallë kombëtare dhe ndërkombëtare. Sistemi i dyfishtë i monitorimit stimulon përdorimin e mënyrave të shumta për raportim dhe auditim, rrit transparencën e procesit dhe besueshmërinë e përfundimeve të arritura.

Kombinimi i monitorimit të brendshëm me atë të jashtëm mundëson ndërmarrjen e veprimeve të efektshme për përmirësime në formën e asistencës nga njësitë e specializuara lokale dhe kombëtare. Nëse një shkollë nuk arrin të përmbushë standardet e veta dhe objektivat e arritjeve të nxënësve, të përcaktuara në planet e veta zhvillimore, atëherë përgjegjësia i mbetet stafit pedagogjik dhe drejtuesve të shkollës. Në raste të tilla, qeveria vendore, e bazuar në përgjegjësitë e transferuara në kuadër të decentralizimit të sektorit arsimor, mund të kufizojë përgjegjësitë e deleguara tek shkolla dhe të shpërndajë bordin e shkollës.

PËRMIRËSIMI I CILËSISË SË PROCESIT MËSIMOR

Duke qenë se kurrikula dhe procesi mësimor përfaqësojnë bazën e sistemit arsimor, përmirësimet e sistemit nisin pikërisht me rishikimin e kurrikulës dhe modernizimin e procesit mësimor.

Për të rritur nivelin e arsimit të qytetarëve aktualisht po zbatohet një strukturë e re e arsimit parauniversitar. Në strukturën e rishikuar tre nivelesh, **(5+4+3)**, arsimi bazë (i detyrueshëm), nga 8 vjet që ka qenë deri tani, do të zgjasë 9 vjet. Cikli i plotë 9 - vjeçar për herë të parë u realizua gjatë vitit shkollor 2008-2009. Këtu nuk kihet parasysh viti përgatitor që do të përfitohet në kuadër të zhvillimit të arsimit parashkollor, i projektuar për t'u shtrirë në mënyrë graduale në tërë vendin, zhvillim që trajtohet e sqarohet gjerësisht në Projektin e SKA Parashkollor. Zbatimi i kësaj strukture do ta afrojë sistemin arsimor shqiptar me atë të shumicës së vendeve të OECD.

Dy nivelet e para përqendrohen në aftësimin në shkrim e lexim, matematikë, njohuri për shoqërinë e shëndetin, natyrisht pa nënvleftësuar përvetësimin e njohurive, dhe aftësive për të qenë pjesë aktive në një shoqëri demokratike të bazuar në njohuritë. Niveli i tretë do të zhvillojë më thellë njohuritë, qëndrimet dhe aftësitë e nxënësve për jetën e përditshme në një ekonomi tregu të një bote demokratike. Në këtë nivel dy janë drejtimet kryesore. Njeri drejtim i përgatit nxënësit për të vazhduar shkollën e lartë, ndërsa drejtimi tjetër i pajis ata me aftësitë e shkathtësitë profesionale të nevojshme, për tu bërë anëtarë produktivë të shoqërisë, qysh me mbarimin e shkollës së mesme.

3.1 Zhvillimi i kurrikulës

Korniza kurrikulare kombëtare

Me gjithë hapat pozitive të kryera në zhvillimin e kurrikulës, mbeten ende shumë hapa të tjerë për të konceptuar dhe zhvilluar një kurrikulë të kompletuar e veçanërisht për zbatimin efektiv të Kornizës Kurrikulare Kombëtare dhe të politikave kurrikulare kombëtare. Njohuritë mbi gjuhën amtare të zhvillohen dhe shtrihen në kontekstin përkatës edhe në arsimin e mesëm dhe të mos mbyllet cikli i studimit të tyre në nivelin e arsimit bazë.

Institucionet e varësisë, si: Instituti i Kurrikulës dhe Trajnimit (IKT) dhe Agjencia e Vlerësimit të Arritjeve (AVA), të cilat financohen dhe përcaktojnë objektivat kryesore të punës nga MASH, janë ingranazhet e një mekanizmi të vetëm për përmirësimin e cilësisë së kurrikulës. Krahas monitorimit dhe vlerësimit të punës së kryer prej këtyre institucioneve, MASH-i, duhet të sigurojë kualifikimin e stafëve dhe përmirësimin e vazhdueshëm strukturor të tyre.

Racionalizimi i lëndëve

Tanimë është i domosdoshëm konceptimi dhe zhvillimi i një modeli kurrikular të orientuar nga kërkesa dhe i fokusuar në njohuritë dhe aftësitë e mjaftueshme për qytetarët aktivë të një shoqërie demokratike të bazuar në ekonominë e tregut. Realizimi i kësaj kërkeje dikton kalimin nga metoda ekzistuese "Kurrikula me bazë lëndësh", në "Kurrikulën e bazuar në rezultatet e të nxënësve", sipas së cilës hapen zgjedhje për lëndë të reja dhe/ose integrimin e lëndëve.

Brendia

Një nga shkaqet e nivelit të ulët të përvetësimit të dijeve shkollore nga një masë e madhe nxënësish është mungesa e interesit të këtyre të fundit për mësimin. Është e nevojshme që të përshtatet përmbajtja kurrikulare dhe procesi mësimor me kërkesat e zhvillimit moshor të fëmijëve me aspiratat e nxënësve dhe të prindërve. Integrimi i lëndëve është një nga përvojat që e bëjnë procesin e nxënies më efektiv në vitet e shkollimit bazë..

Normalizimi i ngarkesës së nxënësve është një objektivi, i cili duhet të realizohet si nëpërmjet eliminimit të materialit të panevojshëm, ashtu dhe nëpërmjet konsolidimit të mëtejshëm të reformës kurrikulare të orientuar më mirë nga cilësia e mësimdhënie - mësimnxënies, duke iu siguruar nxënësve kohë të mjaftueshme për stimulimin e të menduarit të pavarur, kritik e krijues,

të proceseve mendore të analizës sintezës, si dhe për të kultivuar shprehinë e punës në grupe, të punës eksperimentale, etj.

Zgjedhja e lëndëve nga nxënësit dhe zhvillimi i lëndëve të Integruara;

Zhvillimet e brendshme dhe kërkesa e afrimit me komunitetin evropian, diktojnë nevojën për rritjen e fleksibilitetit në hartimin e kurrikulës, në mënyrë që shkollat ose/dhe niveli lokal ta përshtatin atë, në masën që u lihet në dispozicion, me nevojat dhe kërkesat lokale të perspektivës ose traditës. Politikat që udhëheqin përdorimin e lëndëve, ose të grup-lëndëve me zgjedhje, i shërbejnë forcimit të këtij fleksibiliteti. Bordi i shkollës miraton politikën e kurrikulës në nivel shkolle, ndërsa qeveria vendore, nëpërmjet zbatimit të grandit në shkolla, ka rastin t'u japë prioritet projekteve kurrikulare të specifikuara.

Arsim për të gjithë, nuk do të thotë se çdo njeri studion të njëjtat lëndë në të njëjtën mënyrë. Sistemi arsimor duhet të ndërtohet në mënyrë të tillë, që t'i pajisë nxënësit në nivelet e ulëta me njohuri bazë si shkrim e këndim, matematikë dhe aftësi bazë në teknologjinë e informacionit dhe komunikimit. Ndërsa nxënësit kalojnë në nivele më të larta, kurrikula duhet të jetë më elastike dhe t'u ofrojë atyre bllok-lëndësh, si lëndë me zgjedhje. Kjo mënyrë rrit shkallën e specializimit, bazuar në zgjedhjen e lëndëve dhe njëkohësisht redukton nevojën për t'u ofruar nxënësve të gjitha lëndët. Nëpërmjet zgjedhjes kurrikulare, lidhur me numrin dhe llojet e bllok-lëndëve, shkolla fiton autonomi për të vendosur se çfarë kombinim lëndësh do t'u ofrohet nxënësve në shkollën e mesme.

Përveç kësaj, futja e shumë lëndëve të reja për mjedisin, biznesin, multimedian, komunikimin etj. kërkon që hartuesit e kurrikulave të jenë të guximshëm dhe të rishikojnë lëndët që mund t'u ofrohen nxënësve dhe/ose zgjedhjet e lëndëve të integruara, për të formuar lëndë më gjithëpërfshirëse. Integrimi i lëndëve do të përmirësojë rezultatet e nxënies dhe nuk do të jetë më nevoja e pasjes së një teksti mësimor për secilën lëndë. Futja e specializimit në klasat e shkollës së mesme mund të reduktojë shpenzimet e tepërta të shkaktuar nga detyrimi i nxënësve për të studiuar të gjitha lëndët. Këto ndryshime në kurrikul do të ndikojnë në zvogëlimin e numrit të mësuesve, teksteve shkollore dhe klasave. Futja e lëndëve të reja dhe/ose bashkimi i atyre të vjetra, si lëndë të integruara, mund të hasë mjaft rezistencë, meqë shumë mësues lëndësh mund të dalin të papunë. Hartuesit e kurrikulës duhet të konsultohen me literaturën kompetente, në mënyrë që t'i shpjegojnë publikut përfitimet që rrjedhin nga zbatimi i metodës së re të zhvillimit të kurrikulës.

Trajtimi me përparësi i gjuhëve të huaja

Politikat e gjuhëve të huaja të MASH hartohen e zbatohen në përputhje me zhvillimet e vendit tonë por dhe në respektimin e politikës së BE në të njëjtën fushë. Në këtë kuadër, respektohen dy orientimet bazë të BE shumëgjuhësia dhe multikultura, duke i kushtuar rëndësi jo vetëm gjuhëve të huaja por dhe gjuhëve të minoritetit.

MASH në të ardhmen do të vijojë të bazojë sistemin kurrikular në “Kuadrin e Përbashkët Evropian të Referencave për Gjuhët: mësimdhënia, mësimnxënia dhe vlerësimi” si dokument i cili parashtron Standardet Evropiane ku synojnë të gjitha vendet anëtare të BE. Synimi i MASH është që, deri në fund të klasës 12te, nxënësit të cilët mësojnë 2 gjuhë të huaja, ku gjuha e parë të arrijë nivelin B2, (sipas këtij dokumenti).

Përvoja e fituar në procesin e hartimit dhe akreditimit të “Portofolit Evropian të Gjuhëve”¹⁹ për nxënësit e shkollave të mesme, do të lehtësojë zbatimin e të njëjtit proces edhe në Arsimin Bazë dhe atë të Lartë. Kjo do të synojë akreditimin e të gjitha niveleve të arsimit në përputhje me këtë instrument të KE.

3.2 Zhvillimi i profesionit të mësimdhënies

Një sistem i zhvillimit profesional, qoftë edhe i mirë menduar, është veçse një mjet, i cili mundet të mos përdoret nga mësuesit në përgjithësi, nëse nuk përmbushen disa parakushte të rëndësishme të cilat janë:

- Një shkallë e mjaftueshme lirie profesionale e mësuesit në përvijimin e kurrikulës me bazë shkolle;
- Përgjegjshmëri e institucionalizuar për arritjet e nxënësve, kryesisht nëpërmjet hartimit dhe përmbushjes së objektivave të arritjeve të nxënësve për kapitull ose linjë lëndore e vit shkollor, si dhe vlerësimeve të jashtme të standardizuara;
- Krite vetëm profesionale të rekrutimit dhe zbatimit të paanshëm të këtyre kriterëve;
- Një pagë motivuese për statusin social të mësuesit;
- Kohë qëndrim më i madh në shkollë i mësuesve;
- Një shkallë autonomie financiare e shkollës për plotësimin e nevojave të veta infrastrukturore dhe profesionale;
- Hapësirë e mjaftueshme për projekte shkollore në dobi të zhvillimit profesional.

Një reformim i thellë i sistemit të zhvillimit profesional të mësuesve është tanimë i domosdoshëm për të përmirësuar arritjet akademike dhe formuese të nxënësve.

Sistemi i reformuar thellë i zhvillimit profesional të mësuesve duhet të ketë këto karakteristika themelore:

Të jetë:

- I menaxhuar mbi bazën e dokumenteve politikë kombëtarë, lokalë dhe shkollore të zhvillimit profesional të mësuesve dhe të planeve përkatës strategjike;
- I përshkruar nga standardet e kompetencave të mësuesit;
- I përshkruar nga standardet e sigurimit të cilësisë së shërbimeve e procedurave;
- I realizuar nëpërmjet një tregu të lirë të ofertave trajnuese, këshilluese e informuese;
- Me përshtatshmëri të lartë ndaj nevojave individuale e ekipore për zhvillim profesional;
- I përshkruar nga liria e përzgjedhjes së ofertave të zhvillimit profesional nga individët, ekipet dhe shkollat.
- Me larmi të gjerë të agjencive që ofrojnë trajnime, këshillime, informime, duke përfshirë, veç të tjerave, dhe mësues, shkolla e universitete;
- Me larmi të gjerë të mënyrave të të mësuarit nga përvoja e kolegëve dhe e përhapjes së përvojave vetjake profesionale;

¹⁹ instrument i krijuar nga Këshilli i Evropës për prezantimin personal të përvojave gjuhësore gjatë procesit formal dhe jo formal të shkollimit.

- Me itinerar të karrierës të kushtëzuar nga performanca në trajnimet dhe nga çka mësuesi është në gjendje të bëjë dhe të arrijë me nxënësit e tij;
- Me itinerar të karrierës të lidhur ngushtë me pagën;
- Me mundësi të gjera për të konkurruar për projekte të zhvillimit profesional nga mësues, ekipe, shkolla e bashkësi shkollash;
- Me institucione që sigurojnë funksionimin e shkollës si një organizatë profesionale;
- Me autonomi të shkollës në përdorimin e fondeve qeveritare ose joqeveritare për të përmbushur objektivat e planit të saj të zhvillimit profesional.

Kompetencat e mësuesve

Ndihet nevoja për t'i pasqyruar këto kompetenca në programet universitare, të cilat duhet të udhëhiqen nga parimet e procesit të Bolonjës dhe të përfshirjes së praktikës profesionale si pjesë integrale e programit.

Skema motivuese të punësimit të bazuara në meritat

Tërheqja dhe mbajtja në punë e mësuesve cilësorë kërkon që MASH, IKT, në bashkëpunim me grupet e interesit, të studiojnë skema të reja motivimi, të cilat bazohen në rezultatet (meritën) dhe jo thjesht në stazhin e punës. Veprimi i parë që duhet të ndërmerret është respektimi i profesionit të mësuesit duke përshtatur gradualisht pagat e tyre me ato të punonjësve civilë. Ngritja e Urdhrit të Mësuesit, si një organizatë profesionale, e mbështetur në Kodin Etik, do të jenë një faktor ndihmues për këtë. Natyrisht, ky do të jetë një proces i cili do të zhvillohet paralelisht me performancën e sistemit dhe cilësinë e përgatitjes, trajnimit dhe kualifikimit të specialistëve të arsimit.

Shqyrtimi i modeleve të reja dhe alternative të trajnimit të mësuesve

Përveç skemës bazë të trajnimit, IKT dhe strukturat qendrore e lokale të sistemit arsimor duhet të shqyrtojnë modele alternative për sigurimin e trajnimit të mësuesve, si përdorimi i Portofolit dhe krediteve, Trajnimi dhe kualifikimi në distancë ose në linjë, etj. MASH do të nxisë krijimin e institucioneve jopublike të trajnimit të mësuesve, për të mbështetur përpjekjet individuale për rritjen e performancës nga çdo mësues në përputhje me kërkesat e tregut të punës.

Sigurimi i cilësisë/licencimi i mësuesve

Duhet të zhvillohet procesi i licencimit dhe akreditimit të mësuesve, si dhe zbatimi i procedurave për monitorim të vijueshëm. Licencimi i mësuesve do të shërbejë si parakusht për të zënë një vend pune si mësues. Procedura e kërkesës për vend pune, e miratimit dhe e zgjidhjes së konflikteve duhet të hartohet dhe miratohet formalisht nga Qeveria dhe MASH-i. Kjo duhet të realizohet së bashku me ngritjen e strukturave akredituese dhe reformimin e programeve të trajnimit të mësuesve.

3.3 Tekstet shkollore:

Zhvillimi i teksteve mësimore dhe liberalizimi i botimit të tyre përbën një nga projektet më të rëndësishëm të ndërmarrë nga MASH gjatë '2006 e në vijim. Projekti është përvijuar në dy drejtime bazë:

- a. Përmirësimi i cilësisë së teksteve shkollore
- b. Liberalizimi i botimeve shkollore, shpërndarjes dhe delegimi i të drejtës së përzgjedhjes së teksteve konsumatorit (specialistëve dhe strukturave në shkolla).

Përzgjedhje më e mirë e përmbajtjes dhe strukturës: Cilësia e teksteve shkollore në procesin e mësimdhënie-mësimnxënies është argument i hapur për debate të mëtejshëm. Debatit po i nënshtrohet dhe duhet t'i nënshtrohet, në vijimësi si përmbajtja, cilësia, kostoja, ashtu edhe struktura tërësore e teksteve, duke e konsideruar një proces në zhvillim të pandërprerë.

Lidhur me konceptimin e përgatitjes së teksteve shkollorë do të punohet me kujdes në dy drejtimet, vertikal dhe horizontal.

Ndërsa do të shtohet efektiviteti i përgatitjes së alternativave të teksteve shkollore dhe të tregohet kujdes dhe në integrimin horizontal lëndor, ku tekstet e lëndëve të ndryshme të së njëjtës klasë plotësojnë dhe mbështesin njëra tjetrën në zhvillimin e aparatit konceptual dhe zgjerimin e njohurive të nxënësve.

Në të njëjtën kohë do të synohet dhe një integrim linear vertikal, efektiv, i cili do të ndjekë kërkesat e përmbajtjes në dinamikën e tyre.

Është e nevojshme të rishikohen dhe të përshtaten proceset e hartimit të teksteve shkollore dhe të sigurimit të cilësisë me ato të vendeve të BE dhe me vendet e tjera të zhvilluara.

MASH synon plotësimin e kurrikulës me tekste të huaja për shkencat, tashmë të filluar me shkollën e mesme e në vijimësi edhe në Arsimin Bazë. Ky proces do të ecë paralelisht me atë të rishikimit të programeve.

I njëjti proces do të zbatohet edhe në tekstet e metodave burimore për mësimin e gjuhëve të huaja duke synuar zëvendësimin total të metodave të autorëve shqiptarë.

Tekstet e rinj shkollore, duhet të zbatojnë metodat e mësimdhënie-mësimnxënies, të cilat karakterizohen nga situata të marra nga jeta, të jenë të orientuara nga zbatimet, si dhe të kenë në qendër nxënësin. Ato duhet të inkurajojnë punën në grup si dhe mendimin e pavarur, krijues dhe kritik dhe individualitetin e nxënësve. Është e nevojshme që autorëve të mundshëm t'u ofrohen trajnime për hartimin e teksteve.

Koordinimi i kërkesës dhe ofertës për tekstet shkollore

Me metodat e mësimdhënie-mësimnxënies që vënë në qendër nxënësin, tekstet alternativë marrin rëndësi të madhe. Duhet të fuqizohet procesi i përzgjedhjes së teksteve shkollore mbi bazën e konkurrencës dhe transparencës, nga specialistë të kualifikuar e të trajnuar dhe që gëzojnë integritet të plotë intelektual. Në përzgjedhjen e këtyre teksteve do të përfshihen mësuesit dhe, gradualisht, grupet e interesit, si prindërit, shoqatat profesionale lëndore, etj., të cilët, do të ushtrojnë kështu trysni ndaj autorëve dhe shtëpive botuese.

Privatizimi

Furnizimi i nxënësve me tekstet shkollore i ka kaluar sektorit privat. Për të gjitha klasat, MASH do të formulojë standardet e përmbajtjeve lëndore dhe cilësinë e botimit dhe shtypjes dhe garanton plotësimin dhe zbatim korrekt të kërkesave teknike të teksteve shkollore.

Mbulimi i kostos

Përveç teksteve shkollore, futja e metodave të reja mësimdhënëse -mësimnxënëse, kërkon një numër të madh burimesh, prandaj është e nevojshme që të gjenden mënyra të reja për financimin e burimeve alternative të mësimdhënies, duke pasur përparësi një politikë të diferencuar sociale.

Përdorimi masiv dhe efektiv i TIK

Futja gjerësisht e TIK në procesin mësimor synon që nxënësit tanë në përfundim të ciklit të studimeve të jenë përdorues konfidentë dhe produktivë të saj dhe janë të përgatitur për të qenë konkurrentë të aftë në tregun evropian të punës. Në funksion të saj kërkohet që edhe mësuesit tanë të jenë pajisur me aftësitë bazë të TIK dhe të kontribuojnë në rritjen e cilësisë së mësimdhënies nëpërmjet integritit dhe të përdorimit të gjerë të TIK në procesin e mësimdhënies.

Për të arritur këtë objektiv do të synohet zhvillimi i një kurrikule bashkëkohore në fushën e TIK në arsimin parauniversitar me qëllim aftësimin e nxënësve në përputhje me standardet evropiane. Kjo do të bazohet në përmirësimin e infrastrukturës teknologjike përmes pajisjes së shkollave me laboratorë kompjuteri e pajisjesh periferike si dhe pajisjes së të gjitha klasave me nga 1 kompjuter. Synimi kryesor është arritja e treguesit **"1 kompjuter për 10 nxënës"** në arsimin parauniversitar. Ky proces do të shoqërohet me:

- Zhvillimin e përmbajtjeve dixhitale mësimore dhe i materialeve multimediale;

- Pajisjen e shkollave me laboratorë të lëvizshshëm dhe programe aplikative me qëllim përmirësimin e vijueshëm të cilësisë së mësimdhënies;
- Integrimin e TIK-ut në lëndët e ndryshme të kurrikulës shkollore.

Do të vijohet me përmirësimin e shërbimit të internetit në të gjithë shkollat dhe përdorimi i tij në arsim si një mjet burimor për materiale mësimore nga të gjithë nxënësit dhe mësuesit.

Krijimi i kapaciteteve të nevojshme nëpërmjet trajnimit të vijueshëm të të gjithë mësuesve të arsimit parauniversitar do të shërbejë si bazë që ata të jenë konfidentë në përdorimin e TIK në procesin e mësimdhënies.

3.4 Burimet alternative të mësimdhënies

Burimi aktual dhe kryesor i procesit mësimor në arsimin parauniversitar është teksti shkollos. Për këtë arsye, mësuesit japin në mësim vetëm përmbajtjen e teksteve dhe nuk përdorin burime të tjera alternative. Ndjehet nevoja për futjen shkallë-shkallë të teksteve të tjerë të referencës, duke filluar në këtë mënyrë me krijimin e bibliotekave në klasa. Përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit në programet e arsimit parauniversitar është shumë i kufizuar, prandaj në shkolla duhet shqyrtuar mundësia e krijimit të bibliotekave me lidhje interneti.

IKT, duhet të gjejë mënyra për të zhvilluar dhe mbështetur me burime shtesë arsimin parauniversitar. Ai mund të punojë dhe të mbështesë mësuesit në mënyrë që ata të zhvillojnë praktikatat më të mira dhe të shkëmbejnë më pas përvojën me kolegët e tyre në të gjithë vendin. Këto institucione duhet të angazhohen gjithashtu në kërkimin të informacionit të dobishëm për lëndë të ndryshme, si dhe të krijimit të CD-ve dhe materialeve të shumëfishuara, të cilat mund t'u shpërndahen shkollave. Gjithashtu, do të jetë e nevojshme që ato të mendojnë për funksionet e tyre në një formë të re, në kërkim të praktikave të reja si dhe të burimeve të reja të mësimdhënie-mësimnxënies. Ndërtimi i rrjeteve njerëzore profesionale janë një praktikë mjaft efektive, e cila mund të përdoret me sukses në këtë drejtim.

3.5 Provimet dhe vlerësimet

Krijimi i Agjencisë së Vlerësimeve të Arritjeve të nxënësve (AVA) dhe konceptimi e organizimi i ri i Drejtorisë së Inspektimit në MASH, shënon fillimin e dy reformave të rëndësishme institucionale. Ristrukturimi organizativ duhet të plotësohet me zhvillimin e burimeve njerëzore për të forcuar kapacitetet monitoruese dhe vlerësuese. Për të rritur efektivitetin e AVA-s, MASH parashikon vendosjen e një sistemi të dyfishtë, i cili përfshin monitorimin dhe vlerësimin e brendshëm e të jashtëm, duke shtrirë ekspertizën e saj jo vetëm në provimet finale, por në vlerësime dhe analiza të vijueshme me tematika e objektiva të caktuara.

Forcimi i kapaciteteve

Kapaciteti aktual i AVA-së, duhet të zgjerohet duke përfshirë ekspertë, të cilët mund të hartojnë tregues rigorozë për matjen e rezultateve të të nxënësve. Kjo Agjenci ka nevojë për pajisje bashkëkohore që të përmbushë detyrën e saj dhe të përdorë me sukses tregues kombëtarë dhe ndërkombëtarë të rezultateve të procesit mësimor.

Monitorimi i cilësisë dhe përdorimi i treguesve ndërkombëtarë

Nisur nga synimi i përgjithshëm politik i sigurimit të kapaciteteve të afta për ta integruar vendin në BE, është tejet e nevojshme që të zhvillohen treguesit kombëtarë dhe ndërkombëtarë arsimorë, si dhe sistemi i monitorimit të tyre. AVA ka përfituar disa trajnime të financuara nga projekti i BB në arsim, por ka ende nevojë për krijimin dhe zhvillimin e kapaciteteve. Kështu, bazuar në projektin CBA është arritur të krijohet një sistem korrigjimi dhe klasifikimi i barasvlershëm për të krahasuar rezultatet me vende të ndryshme të rajonit nëpërmjet vendosjes së grupit të indikatorëve të monitorimit të zhvillimit të shërbimit arsimor.

Zhvillimi dhe menaxhimi i provimeve kombëtare

Procesi i zhvillimit dhe korigjimit të provimeve duhet të rishikohet në mënyrë të tillë që të mënjanoen mundësitë për kopjim. Të gjitha konfliktet e interesave dhe situatat komprometuese duhet të eliminohen nga sistemi i menaxhimit të provimit.

AVA do të kryejë kërkime dhe do të konsultohet me grupe të ndryshme interesi për të thelluar në vijimësi reformën “Matura Shtetërore”, e cila krahas përcaktimit të drejtë e të saktë të njohurive të fituara në arsimin e mesëm shërben edhe si kriter bazë për pranimet në universitete, i bazuar në sistemin e meritë preferencës.

Kuptohet që Matura Shtetërore nuk është qëllim në vetvete, por një reformë e cila do zhvillojë dhe do të mbështesë përmirësimin e sistemit arsimor në përgjithësi dhe afrimin e dy niveleve arsimore për nga konceptet, metodat dhe nivelet e studimit.

4. FINANCIMI I ARSIMIT PARAUNIVERSITAR

Aspiratat ekonomike dhe sociale diktojnë ndryshime të mëdha në sistemin arsimor, për pasojë ky sektor duhet të mbështet financiarisht me prioritet nga buxheti i shtetit dhe nga donatorë të huaj . MASH-i duhet të kërkojë mjete alternative financimi të cilat mund të përballohen nga burime të tjera publike dhe private .

Objektivi qeveritar për rritjen e buxhetit të arsimit parashikohet në masën 4.09% e PBB në fund të 2013. Shpenzimet publike për arsimin në raport me PBB duhet të rriten, pasi arsimi është prioritet zhvillimor kombëtar.

Një pjesë e konsiderueshme e shpenzimeve publike për arsimin zënë investimet. Shpenzimet publike për investimet parashikohen me një rritje mesatare vjetore prej (20-30)%. Kjo rritje do të përballohet nga burimet e buxhetit të shtetit si dhe nga donatorët. Prioritet i investimeve publike në arsim janë ndërtimet e reja për arritjen e objektivit të qeverisë në 30 nxënës për klasë, rritja e kapaciteteve në arsimin nëntëvjeçar, ndërtimi i konvikteve për nxënësit në shkollat e mesme të përgjithshme dhe profesionale, pajisja me laboratorë të shkencave natyrore dhe të informatikës, etj.

4.1 Instrumentet dhe proceset për transferimin e fondeve

Modeli "për nxënës" i financimit

Sistemi i financimit në arsim nuk i përgjigjet me efektivitet plotësimit të nevojave në ndryshim. Kështu, migrimi i brendshëm dhe i jashtëm i nxënësve ka krijuar probleme në sistemin e financimit në nivel rajonal. Për të kapërcyer këto dukuri, pra, për t'iu përgjigjur kërkesave në ndryshim si dhe për të siguruar barazinë e shanseve për nxënësit dhe rajonet, modeli i financimit "për nxënës" (për capita), i cili lidhet drejtpërdrejt me shkollat, mund të jetë një alternativë e pranueshme. Ky model bazohet në numrin aktual të nxënësve, si dhe gjeografinë e shtrirjes së shërbimeve të nevojshme, në numrin e mësuesve dhe stafin mbështetës dhe jo në sasinë e parave të paracaktuara sipas praktikave pragmatike e jo transparente të përdorura deri më sot.

Menaxhimi i shpenzimeve korrente nga MASH

MASH-i menaxhon disbursimin e të gjitha shpenzimeve korrente, d.m.th. shpenzimeve të lidhura me botimin e teksteve shkollore, me bursat e nxënësve, me materialet didaktike, si dhe me transportin e mësuesve dhe nxënësve. Në dritën e kosto-efektivitetit, mbajtja e disa shërbimeve në nivel qendror përbën avantazh, ndërsa shërbime të tjera, si transporti i nxënësve dhe mësuesve ose bursat mund të realizohen më mirë nga niveli lokal. Realizimi i decentralizimit në sistemin arsimor do të rriste efikasitetin për këtë shërbim, duke ulur shpenzimet. Megjithatë, planifikimi buxhetor i detajuar është i nevojshëm për të rritur përgjegjshmërinë ndaj këtyre fondeve në të dyja nivelet, qendror dhe rajonal.

Kapaciteti i planifikimit të buxhetit

Modeli aktual i ofertës së shërbimeve arsimore reflektohet në sistemin financues. Një nga kërkesat kryesore të reformimit në skemën e menaxhimit dhe të financimit të shërbimit arsimor është kalimi në modelin e bazuar në kërkesën dhe performancën. Që të arrihet kjo, është e nevojshme të zhvillohen kapacitetet në nivelet e ndryshme të sistemit financiar në mënyrë që të përfshihen aktivisht në hartimin e planit të detajuar buxhetor dhe në zbatimin e këtij plani të gjithë aktorët realizues dhe raportues.

Zbatimi i metodës së granteve konkurruese në buxhetimin arsimor

Duke filluar nga viti 2007, investimet në arsimin parauniversitar janë financuar përmes granteve konkurruese, një skemë e re financimi e cila harmonizon kërkesat për investime me prioritetet qeveritare, si dhe ato të zhvillimit rajonal, cilësinë e projekteve, etj.

4.2 Rritja e efikasitetit në financimin e nënsektorit

Komunikimi dhe shkëmbimi i informacionit

MASH-i, nuk merr raportime për sasinë e financimit që qeveria vendore i akordon sektorit të arsimit në përgjithësi, dhe nën-sektorëve të tij. Mungesa e një informacioni të tillë e pengon seriozisht MASH-in për hartimin e një planifikimi financiar të besueshëm dhe efektiv.

Shkëmbimi i informacionit financiar midis MASH, MF, qeverisë vendore dhe shkollave ka munguar. Sistemi EMIS, i planifikuar për MASH-n, duhet të organizohet në formë të tillë që të mbledhë dhe të menaxhojë këtë lloj informacioni. Një grup ekspertësh financiarë duhet të angazhohen në përcaktimin e llojit të të dhënave, nivelin e mbledhjes, tipin dhe shkallën e analizës së tyre, gjë që do të forcojë kapacitetet në MASH për planifikimin dhe menaxhimin e veprimtarive të veta.

Mbledhja e të ardhurave nga shkollat

Duhet të rishikohen praktikat aktuale të sigurimit të të ardhurave nga shkollat, si për taksimin e tyre, ashtu edhe për vendimet përkatëse të bashki/komunave. Synohet rritja e mbështetjes financiare të arsimit bazë jo vetëm nga qeveria qendrore por edhe ajo vendore. Shkollat dhe komunitetet duhet të kenë kontroll të plotë të të ardhurave. Përqindjet aktuale që i kalojnë shtetit nga këto fonde duhet të rishikohen, me tendencë minimizimin e tyre, në mënyrë që të inkurajohen më shumë komunitetit dhe stafi shkollor. Shkolla duhet lejuar që të rrisë pavarësinë në përdorimin e të ardhurave të krijuara nga pajisjet e veta dhe mjediset si dhe nga punonjësit që angazhohen jashtë orarit të punës.

Përfundimi nga taksat

Shkollat duhet të inkurajohen që të gjejnë burime alternative financimi. Për të rritur kontributin bamirës të publikut, të gjitha financimet alternative duhet të përfundohen nga taksat, në mënyrë që çdo qindarkë e dhuruar të përdoret për përmirësimin dhe mbështetjen e cilësisë në arsim. Gjithashtu, OJF-të, mësuesit dhe nxënësit, të cilët blejnë materiale mësimore si kompjuter etj., duhet të përfundohen nga taksat. Është e nevojshme që të thjeshtohen rregullat për përfundime të tilla, në mënyrë që njerëzit të financojnë më shumë në këtë fushë.

Rialokimi i fondeve

Arsimi bazë është nënsektori parësor i arsimit. Prandaj MASH duhet të rishikojë shpenzimet në arsimin e lartë sipas modelit “përfuturi i shërbimit paguan koston”, me qëllim që të favorizojë financimin e niveleve të tjera të arsimit. Fondet shtesë të përfuturara nga burimet e brendshme e të jashtme duhet të përdoren me përparësi nga arsimi parauniversitar.

4.3 Sistemet e ekspertizës dhe mbështetjes së reformës

Ekziston rreziku që disa komuna ose bashki mund të mos jenë të afta që të menaxhojnë shkollat me kosto-efektivitet. Kjo situatë mund të parandalohet duke krijuar partneritete me komuna ose bashki fqinje.

Disa shkolla, gjithashtu, mund të mos jenë në gjendje të përballojnë menaxhimin financiar. Ekspertët e institucioneve arsimore të specializuara dhe/ose ata të drejtorive arsimore rajonale, mund t'i asistojnë ato shkolla. Ky rrezik është më i pranishëm në shkolla të vogla, por mund të parandalohet duke i menaxhuar këto shkolla të vogla në grupe me buxhet të përbashkët.

5 NDRYSHIME KONCEPTUALE

Kalimi nga një sistem i centralizuar dhe i orientuar sipas ofertës në një sistem të bazuar në kërkesën, d.m.th. sipas vizionit të autoriteteve lokale dhe konsumatorit, dhe përgjegjshmëria në rritje kërkojnë një ndryshim thelbësor konceptual, i cili, nga ana e vet, do të ketë ndikimin e tij në çështjet operative. Propozimet kryesore rreth sistemeve të përgjegjshmërisë disa nivelesh dhe të orientuar nga kërkesa janë shumë komplekse po të kemi parasysh historinë e vendeve ku, në të kaluarën, ka sunduar ideologjia komuniste e bazuar në modelin e ofertës. Marrëdhëniet midis shtetit dhe qeverisë lokale, shtetit dhe individit, shtetit dhe sektorit privat etj., duhet t'i nënshtrohen një transformimi të madh. Për këtë arsye, në këtë kapitull shtjellohen disa ndryshime të rëndësishme dhe të nevojshme në sektorin e arsimit në kuadër të reformës arsimore.

Duke pasur parasysh rritjen e kostos në buxhetin e sektorit publik, të diktuar nga kërkesa për një sistem arsimor cilësor, është e nevojshme të përzgjidhen sisteme e modele të reja dhe efikase. Nga ky këndvështrim duhet të zbatohet një metodë e bazuar në kërkesën, e cila do të mbështetet nga një sistem rigoroz monitorimi dhe vlerësimi, i krijuar në kuadrin e projektit EMIS. Më poshtë jepen disa konsiderata të veçanta, si aspekte të rëndësishme të kësaj strategjie.

5.1 Arsimi si shërbim ndërsektoral

Sistemi arsimor kombëtar shërben si sektor shërbimi, i cili do të pajisë qytetarët e ardhshëm shqiptarë me njohuritë e nevojshme, me aftësitë e shkathtësitë e mjaftueshme, të edukuar dhe të përkushtuar për të realizuar planin kombëtar ekonomik e zhvillimor të vendit. Ai synon plotësimin e nevojave kombëtare të tregut të punës dhe aspiratat social-kulturore të popullit. Miratimi i kornizës kombëtare kurrikulare kërkon të merren në konsideratë nevojat e të gjithë sektorëve, nevoja që mund të jenë të panjohura nga ata që janë të përfshirë vetëm në sektorin e arsimit. Dialogu ndërsektoral është i nevojshëm dhe për një sërë veprimtarish të financuara dhe mbështetura nga ministri të linjave të ndryshme, si p.sh., programet që lidhen me “fëmijët e punësuar”, programet “ushqim për edukim”, subvencionet për “familjet në nevojë”, etj.. Për të rritur ndikimin e këtyre programeve, kërkohet koordinimi i veprimeve ndërmjet ministrive që i menaxhojnë këto programe.

5.2 Racionalizimi i shpërndarjes së shkollave, krijimi i shanseve të barabarta

Racionalizimi i shpërndarjes së shkollave

Duke marrë në konsideratë tendencat e larta të migrimit, natyrshëm lind nevoja për të krijuar një bazë të besueshme të dhënash të hartës së shkollave. Me anë të saj, do të realizohet një planifikim më i besueshëm dhe afatgjatë, i cili do të sjellë një përdorim më eficient të burimeve, që janë në dispozicion të sektorit të arsimit parauniversitar. Duhet të rishikohen dhe të gjenden zgjidhje racionale për shkollat që janë joekonomike në menaxhim dhe të paqëndrueshme në kuadrin e zhvillimit institucional. Nga ana tjetër, duhen gjetur dhe eksperimentuar modele alternative për të siguruar shërbimin arsimor në zonat me dendësi të ulët popullore. Rishpërndarja e shkaktuar nga migrimi i brendshëm krijon nevojën për klasa të reja. Sigurimi i kushteve të përshtatshme të studimit për të gjithë nxënësit, dhe sidomos të atyre të zonave rurale, përbën një prioritet strategjik dhe programor të MASH. Në këtë këndvështrim, Studimi “30 nxënës për klasë” që parashikon hapjen e shkollave të reja për 18 bashki në të gjithë vendin dhe në periferinë e Tiranës, proces i cili tashmë ka filluar por që do zgjasë disa vjet për shkak të vështirësive jashtë sistemit që dalin si gjetja e shesheve të ndërtimit, etj. si dhe ai “Për zgjerimin e rrjetit të konvikteve të shkollave të mesme të përgjithshme”, mundësojnë shkollimin nëpërmjet ndërtimit të rrjeteve të konvikteve pranë shkollave në qendra urbane dhe nëpërmjet racionalizimit të shtrirjes së shkollave në të gjithë territorin.

Krijimi i shanseve të barabarta

MASH-i duhet të sigurojë në të njëjtën kohë barazinë e shanseve dhe efektivitetin për të gjithë nxënësit dhe veçanërisht për grupet e marginalizuara, si romët e evgjitet, fëmijët e familjeve në nevojë dhe natyrisht të sigurohen të drejtat dhe barazia e fëmijëve të minoriteteve. Me mjaft kujdes duhet të trajtohen në dokumentacionin shkollor dhe në procesin mësimor zhvillimet lidhur me ratifikimin e dokumenteve të rëndësishme ndërkombëtare, si: ligji për barazinë gjinore, ndryshimet në kodin e familjes, natyrisht të lidhura me problematikat që i shoqërojnë. Për më tepër, problemet e barazisë dhe krijimit të shanseve të barabarta, shtrohen dhe zgjidhen në parim në projektin e EFA, tashmë të miratuar edhe në rang ndërkombëtar.

5.3 Inspektimi dhe ndihma

Roli i inspektorëve në MASH shihet më shumë si një mekanizëm ndëshkues dhe kontrollues. Kjo duhet të ndryshojë nëse dëshirojmë që profesionistët në arsim të jenë novatorë dhe të përfshihen në procesin e vetëzhvillimit. Opsioni më i mirë për rolin e inspektorëve do të ishte të qenit përherë i angazhuar në sigurimin e mbështetjes. Ky ndryshim konceptual ka rëndësi për suksesin e procesit të “vetë-raportimit”, si pjesë e sigurimit të cilësisë dhe monitorimit. Që individët të raportojnë me ndershmëri, ata duhet të kenë besim te sistemi. Nëse jo, problemet që lindin nga të dhënat dhe rezultati jo i besueshëm do të vijojë, prandaj çdo planifikim që merr për bazë këto të dhëna, s’do të ketë vlera. Performanca e sistemit të inspektimit dhe kualifikimi i inspektorëve të nivelit qendror dhe rajonal është një prioritet strategjik i MASH-it.

5.4 Profesionalizimi i mësimdhënies

Ngarkesa aktuale mësimore për mësuesit kërkon një vëmendje të re lidhur me statusin e profesionit të mësuesit. Duke pasur parasysh se një nga objektivat e reformës është përafrimi i kapaciteteve dhe i sistemit arsimor me ato të vendeve të BE, mësimdhënia në Shqipëri duhet të shihet si një shërbim publik. Si rrjedhojë, mësuesit duhet të punojnë 30-40 orë në javë. Një trajtim i tillë do të rrisë angazhimin nga ana e mësuesve, si dhe do të justifikojë shtimin e rrogës bazuar në rritjen e kohës së punës. Kjo ngarkesë duhet të jetë e matshme dhe e kontrollueshme. Efikasiteti dhe efienca mund të rritet edhe nëpërmjet futjes së kompetencave ndërdisiplinore për mësuesit e arsimit bazë dhe të paktën në deri në dy disiplina mësimore për mësuesit e arsimit të mesëm. Këto veprime mund të sjellin ulje në numrin total të mësuesve, por do të ndihmojnë në përmirësimin e raportit mësues-nxënës dhe do ta bëjnë sistemin arsimor shqiptar të krahasueshëm me atë të vendeve të rajonit.

Shoqatat profesionale të mësuesve duhet të zhvillohen dhe mbështeten si një burim i rëndësishëm për përmirësimin e procesit të mësimdhënies-mësimnxënies, të novacioneve kurrikulare dhe eksperimentimit të ideve novatore.

5.5 Shërbimi arsimor privat

I parë si një alternativë zhvillimi dhe faktor zgjerues të shërbimit arsimor shumë veprimtari të sektorit publik i kalojnë sektorit privat. Kjo fillon që nga funksionet planifikuese e menaxhuese. Mund të përmendim privatizimin e disa shërbimeve arsimore si botimi, shtypja dhe shpërndarja e teksteve shkollore, transporti i mësuesve apo nxënësve, po ashtu, ndërtimi, rehabilitimi e mirëmbajtja e godinave arsimore.

Arsimi privat sfidë për arritje cilësore në procesin arsimor

Ndjekja e shkollave private nuk i detyrohet aq larmisë së ofertës kurrikulare, pasi ndryshimet e pakta nga shkollat publike kufizohen kryesisht në përfshirjen e informatikës dhe të gjuhës angleze më herët ose të një gjuhe të huaj më tepër. Zhvillimi i këtij lloji shërbimi, në nivelin aktual, paraqitet më shumë si një reagim i publikut ndaj cilësisë së ulët të shkollave publike, e shprehur në numrin më të vogël të nxënësve për klasë, pajisjeve më të mira me laboratorë dhe mjeteve didaktike dhe në disa raste një personeli mësimor më të përzgjedhur. Ndërsa krahasimi

ndërmjet arritjeve të nxënësve të shkollave private me ato publike (Matura Shtetërore dhe Olimpiadat Kombëtare si testime të standardizuara) nuk shënon ndonjë dallim i madh.

Është i pranishëm rreziku që në disa nga këto shkolla interesat e biznesit arsimor të zbehin cilësinë e shërbimit arsimor. Për këtë arsye, MASH-i duhet t'i kushtojë më shumë rëndësi zbatimit të standardeve dhe sigurimit të cilësisë në arsimin privat.

Përqendrimi i shkollave private në disa qytete më të mëdha ka kufizuar fort aksesin ndaj tyre sidomos për zonat rurale, kurse çmimet përgjithësisht të larta, i bëjnë ato një privilegj të shtresave të kamura.

Shërbimi privat është një nga mënyrat e rritjes së ofertës ndaj interesave dhe nevojave të ndryshme të klientëve arsimorë. Për këtë arsye të parë shërbimi privat arsimor duhet të inkurajohet përmes shtimit të shkollave private të të gjitha niveleve, zgjerimit të larmisë së institucioneve arsimore private, zgjerimit të ofertave për shërbime private në sistemin arsimor, si: agjenci trajnuese, vlerësuese të arritjeve të nxënësve, etj.

Arsimi privat burim për rritjen e investimeve në arsim

Një arsye e zgjerimit të shërbimit arsimor privat është ajo financiare. Me gjithë shtimin e domosdoshëm të përqindjes së PBB për sektorin e arsimit dhe të një politike të mundshme agresive në thithjen e fondeve të huaja, nevojiten burime të tjera financiare për të kryer një hop në cilësinë e arritjeve të nxënësve. Tërheqja e biznesit kah tregu arsimor është një kërkesë që ka impakt pozitiv jo vetëm në arsimin kombëtar, por në progresin ekonomik e kulturore të vendit në tërësi.

Politika inkurajuese ndaj institucioneve arsimore private, vendase ose të huaja, duhet të realizohet nëpërmjet mekanizmave të tilla si lehtësira fiskale dhe mbulimin nga qeveria e një pjese të shpenzimeve korrente të tyre, por pa ndarë fitimet me to. Deri më sot janë subvencionuar tekstet shkollore të nxënësve të Arsimit Bazë, në të njëjtën masë si për shkollat publike.

Këto mekanizma do të përdoren me përparësi për arsimin profesional dhe atë pas-shkollës së mesme, në mënyrë që këto t'u përshtaten më me fleksibilitet nevojave të tregut të punës, si dhe për arsimin e lartë, në mënyrë që të shkarkohet buxheti shtetëror nga mbishpenzimet për këtë nënsektor, gjithashtu për arsimin parashkollor, në mënyrë që të sigurohet larmia e duhur e ofertave për të, edhe për shkollat e fëmijëve me nevoja të veçanta, për shkak të kostos veçanërisht të lartë të tyre, dhe së fundi, në zona me mbipopullim të klasave të shkollave të mesme që të mundësohet kështu sa më shpejt një raport normal nxënës për klasë.

Arsimi privat hap tregun, rrit konkurrencën dhe përmirëson cilësinë e shërbimit

Zgjerimi i tregut të shërbimit arsimor privat përtej thjesht shkollimit privat, do të sigurojë konkurrencën e mjaftueshme si një parakusht i përmirësimit cilësor të këtyre shërbimeve në përgjithësi. Rreziku që konkurrenca e shkollave private ndaj atyre publike të përkeqësojë shërbimin arsimor publik do të parandalohet nëpërmjet menaxhimit dhe mësimdhënie-mësimnxënies mbi bazën e performancës (arritjeve të nxënësve) dhe transparencës së këtyre arritjeve ndaj opinionit publik dhe profesional.

6. ZHVILLIMI I ARSIMIT PROFESIONAL (AP)

Me gjithë ndërhyrjet reformuese të ndërmarra vitet e fundit, si dhe mbështetjen e donatorëve të huaj, pavarësisht shenjave pozitive për një rigjenerim të tij, AP vazhdon të jetë ende problematik duke mos arritur të luaj si duhet rolin e duhur në zhvillimet aktuale dhe të pritshme në arsimin dhe formimin profesional.

Në përgjithësi, infrastruktura materiale e pjesës më të madhe të shkollave profesionale është mjaft e dobët, por, ndërkohë ka pabarazi të mëdha midis shkollave profesionale për nga burimet njerëzore, financiare dhe të infrastrukturës.

Mungon sistemi i trajnimit paraprak (*pre-service*) për mësuesit dhe instruktorët e lëndëve e praktikave profesionale, po kështu, nuk ka një program kombëtar të posaçëm për trajnimin në punën të tyre.

Lidhjet e AP me tregun e punës dhe me partnerët socialë vijojnë të jenë të dobëta. Kurrikula e AP, pavarësisht nismave për modularizim dhe decentralizim, në përgjithësi, ka nevojë për përmirësime të mëtejshme për ta përshtatur me kërkesat e tregut dhe përfshirjen e përvojës evropiane në të.

Sistemi i kualifikimit dhe certifikimit është i orientuar në mënyrë të pamjaftueshme ndaj zhvillimeve dhe standardeve të reja të BE-së. Miratimi i Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve në përshtatje me Kornizën Evropiane të Kualifikimeve (KEK), krijon mundësinë që diplomat dhe certifikatat e dhëna që nga viti i ardhshëm akademik të jenë në përputhje me këto standarde.

Objektivat strategjike të arsimit profesional

Arsimi profesional gjatë dhjetëvjeçarit të ardhshëm duhet të realizojë një reforme sistematike, e cila të synojë ndryshimin e AP në një sistem të aftë për t'u përshtatur ndaj tregjeve të punës në ndryshim të vijueshëm. Kjo reformë shkon përtej përmirësimeve thjesht institucionale, deri tek ndryshime thelbësore në vizionin, qëndrimet dhe sjelljen e të gjithë të angazhuarve.

Sistemi i AP duhet të ofrojë akses për të gjithë të interesuarit dhe mundësi më të mëdha punësimi dhe kalimi në nivelet e tjera më të larta (p.sh. terciar), të jetë reagues i menjëhershëm ndaj zhvillimeve dhe nevojave të tregut të punës në nivel rajonal/kombëtar dhe sidomos në nivel lokal, të jetë eficient, të mbështetet në një model partneriteti që angazhon në veprimtaritë e tij të gjitha palët përkatëse (qeveria, partnerët socialë, komuniteti, etj.). Ai duhet të bartë konceptin e të nxënësve gjatë gjithë jetës, pra të krijojë mundësinë e akumulimit, transferimit dhe njohjes së krediteve për arritjet e fituara me forma dhe mënyra të ndryshme, si dhe të përshtatet gradualisht në përputhje me nivelet e kualifikimit të pranuar nga Bashkimi Evropian.

Rruga e realizimit të këtyre objektivave:

1. Rritja e fleksibilitetit të ofertës, mundësive të pranimit, përparimit dhe mobilitetit vertikal e horizontal (midis niveleve dhe drejtimeve) në AP, do të arrihet nëpërmjet:

- Krijimit të një Kuadri Shqiptar të Kualifikimeve Profesionale (KSHKP);
- Përshtatjes së strukturës së sistemit të AP duke u bazuar në KSHKP dhe duke marrë parasysh nivelet rekomanduese të Kuadrit Evropian të Kualifikimeve;
- Krijimit të një cikli të veçantë për të plotësuar kulturën e përgjithshme të nxënësve që mbarojnë nivelin e punëtorit të kualifikuar për të ofruar diplomën e maturës teknike;
- Krijimit të një cikli pas-shkollës së mesme me orientim profesional për nxënës të mbarojnë arsimin e mesëm të përgjithshëm dhe kërkojnë të marrin një kualifikim profesional.

2. Modernizimi i modelit kurrikular për ta afruar me kërkesat e botës së punës dhe për të rritur shkallën e fleksibilitetit, (objektiv që i referohet kurrikulit të AFP), nëpërmjet:

- a) Institucionalizimit të një strukture Kurrikule të AFP dy shkallësh me skelet-kurrikula (si standard kombëtar) të hartuara në nivel qendror dhe kurrikula në nivel shkolle/qendre, të bazuara në skelet-kurrikulat përkatëse, kërkesat reale të tregut rajonal të punës dhe mundësitë konkrete të shkollës/qendrës.
- b) Modularizimit gradual të Kurrikulës të AFP për të lehtësuar integrimin e kompetencave e standardeve të profesionit dhe për të mundësuar akumulimin, transferimin dhe njohjen e krediteve të fituara me mënyra dhe forma të ndryshme.
- c) Institucionalizimit të një metodologjie të hartimit të Kurrikulave të AFP që bazohet në analizën e profesioneve, që e konsideron hartimin e kurrikulës si një proces të vijueshëm e shumëshkallësh dhe angazhon të gjithë të interesuarit në këtë proces.
- d) Mbështetjes së Kurrikulës të AFP me “tekste integrale” që përdoren për një kohë relativisht të gjatë, nga një numër i madh përdoruesish jo vetëm të një niveli apo drejtimi profesional, duke ulur ndjeshëm kostot e prodhimit të tyre.

3. Zhvillimi i mekanizmave institucionalë për kryerjen e funksioneve të reja dhe mbështetjen e funksioneve aktuale në AFP, nëpërmjet:

- a) Fuqizimit të rolit të Këshillit Kombëtar të AFP (komisioneve të specializuara dhe sekretariatit të tij) si një organizëm këshillimor trepalësh (qeveri, punëdhënës, punëmarrës), në mbështetje të zhvillimit të politikave reformuese të AFP.
- b) Krijimit të Agjencisë Kombëtare të AFP për të kryer funksione ndërsektoriale që aktualisht nuk mbulohen nga dikasteret dhe institucionet e AFP.
- c) Fuqizimit të Bordeve të shkollave/qendrave me partnerë socialë (punëdhënës e punëmarrës).
- d) Krijimit të Departamenteve (mbi baza profesionale) në shkolla/qendra, si njësi të zhvillimit dhe përshtatjes së kurrikulave në nivel shkolle, si dhe të trajnimit të brendshëm të mësuesve dhe instruktorëve.
- e) Krijimit të një mekanizmi kombëtar për orientimin profesional dhe këshillimin për karrierën, me mbështetje edhe të partnerëve socialë.

4. Zhvillimi sasior dhe cilësor i objekteve, mjediseve dhe mjeteve mësimore në mbështetje të rritjes së parashikuar cilësore dhe sasiore të ofertës së AFP, nëpërmjet:

- a) Rinovimit të mjediseve ekzistuese për mësimin teorik e praktik në shkolla/qendra, duke treguar kujdes për personat me aftësi të kufizuara.
- b) Pajisjes me bazën e nevojshme materiale/didaktike për mësimin teorik e praktik.
- c) Krijimit të shkollave/qendrave të reja, shndërrimit të disa shkollave të përgjithshme në shkolla profesionale, si dhe krijimit të qendrave të trajnimit lëvizëse në ato rajone ku kërkesa është më e ndjeshme. Këto do të shoqërohen edhe me ndërhyrje të tjera si ristrukturime ndërtesash, krijim repartesh pune të reja dhe pajisje të atyre ekzistuese, rishikim i kualifikimeve që ofrohen, etj..
- d) Ngritjes së një sistemi informacioni të kërkesë/ofertës në AFP, nëpërmjet futjes së internetit në sistemin arsimor, informatizimit të qendrave të formimit profesional, zyrave të punësimit dhe drejtorive rajonale të arsimit.

Shtrirja dhe fuqizimi i Arsimit Profesional

Treguesi kryesor i zhvillimeve të pritshme në këtë periudhë do të jetë dyfishimi i tërheqjes së nxënësve në shkollat teknike-profesionale dhe ato social-kulturore, nga aktualisht 20% të arsimit të mesëm në 40%.

Duke pasur parasysh se Shqipëria është vend bujqësor-blegtoral dhe se mbi 50% e popullsisë banon në fashat, zhvillimi bujqësisë dhe blegtorisë mbetet një detyrë parësore e politikave arsimore për shtrirjen dhe zgjerimin e arsimit profesional, si: agrobiznes, veterinar, pemëtar,

vreshtari etj. Këndeje buron nevoja për hapjen e shkollave të reja bujqësore, zgjerimin e atyre ekzistuese me shkolla të profilit bujqësor, si dhe plotësimin e shkollave të arsimit të përgjithshëm me degë të profilit bujqësor. Për të motivuar ndjekjen e këtyre shkollave nga nxënësit e zonave të thella rurale dhe atyre me bujqësi më të zhvilluar do të realizohen politika financimi me bursa shteti, dhe mbështetje të tjera financiare. Kësisoj synohet të sigurohet formimi i fermerëve të ardhshëm të kualifikuar në shërbim të pronave të veta dhe më gjerë, hapja e tregut të punës dhe ulja e varfërisë. Struktura e re e arsimit profesional, që tashmë është në proces zbatimi, krijon fleksibilitete për përgatitjen e nxënësve edhe për fusha të tjera krahas atij bujqësor.

7. ZHVILLIMI I ARSIMIT PARASHKOLLOR

Objektivat kryesorë strategjikë për arsimin parashkollor janë:

- a) Përmirësimi i përgatitjes për shkollë të fëmijëve, duke siguruar gradualisht të paktën një vit shkollor përgatitor për të gjithë fëmijët (5-6) vjeçar;
- b) Konsolidimi i arritjeve të realizuara në kopshtet-pilot, ku zbatohen metodologji interaktive, duke i shfrytëzuar si agjenci trajnuese për zbatimin e standardeve të përmbajtjes në arsimin parashkollor, i shoqëruar me alternativa të reja të shërbimit parashkollor;
- c) Shtirja e mjaftueshme e institucioneve parashkollore;
- d) Sigurimi i shërbimeve të fëmijërisë së hershme sidomos tek grupet e marginalizuara, veçanërisht në zonat verilindore;
- e) Fuqizimi i përvojave të institucioneve parashkollore me kosto të ulët dhe të mbështetura nga ndihmesa e vetë komunitetit;
- f) Mbështetje për shtrirjen e mëtejshme të sistemit aktual të arsimit parashkollor për fëmijët (3-5) vjeçar, duke nxitur edhe zhvillimin e arsimit parashkollor jopublik.
- g) Një alternativë efektive për zgjerimin cilësor të arsimit parashkollor do të ishte ngritja e kopshteve pranë institucioneve të fuqishme të biznesit shtetëror dhe privat, duke u krijuar kushte lehtësuese për nënat-punonjëse të këtyre institucioneve. Harmonizimi i këtij procesi me politika fiskale lehtësuese do të nxis investimet private në arsimin parashkollor.
- h) Zhvillimi i programeve informuese dhe trajnuese me prindërit për të mbështetur edukimin krahas kujdesit për fëmijët e vegjël, vendosja si prioritet i edukimit të fëmijëve në kopsht, në kundërvënie ndaj mendësisë së trajtimit të kopshtit si institucion vetëm për shëndetin dhe sigurinë e fëmijës.

Parakushte të përmbushjes së objektivave

Përmbushja e objektivave strategjike kërkon plotësimin e disa parakushteve:

- Rritja e kapaciteteve ekzistuese të kopshteve dhe sigurimi gradual i klasave përkatëse për grupet përgatitore të arsimit parashkollor në të gjithë rrjetin e shkollave të arsimit të detyruar;
- rishikimi i kurrikulës së fakulteteve të mësuesisë për të përgatitur “modelin e ri” të mësuesit të ciklit parashkollor dhe marrja në konsideratë e standardeve të përmbajtjes në përgatitjen e tij nga shkollat e larta;
- hartimi i kurrikulës së re për vitin përgatitor dhe përgatitjen e programit të kualifikimit të mësuesve;
- Përgatitja e materialeve metodike dhe didaktike për mësuesit dhe fëmijët;
- Instalimi i një koncepti të ri menaxherial ndërsektoral të institucioneve parashkollore për sigurimin e shërbimeve cilësore ndaj fëmijërisë së hershme.

KAPITULLI IV: RRJEDHOJAT PËR BURIMET

Për vlerësimin e përafërt të kostove të nevojshme për implementimin e kësaj Strategjie janë pasur parasysh: programi i buxhetit afatmesëm i MASH për periudhën 2009 - 2011, projektet e ndryshme me financim ose bashkëfinancim me të huaj, që kanë filluar implementimin e tyre apo që mendohet të fillojnë në fusha të veçanta, si dhe llogaritjet për projekte dhe aktivitete të tjera që po kryhen në partneritet me organizma e institucione politike e financiare ndërkombëtare, qeveritë e vendeve të tjera si dhe me shoqërinë civile, asistencë e të cilave nuk është vetëm teknike por edhe financiare. Gjate viteve të ardhshme parashikohen të financohen programet e zhvillimit të të gjithë niveleve të Arsimit Parauniversitar, si dhe të reformës së gjithanshme decentralizuese, ku një vend të rëndësishëm zë dhe ajo strukturore e rregullatore. Një pjesë e kostove, në varësi të masave, përveç MASH, dhe institucioneve të tjera të varësisë apo të autoriteteve arsimore vendore e shkollave, do të mund të përballohen gjithashtu edhe nga të ardhurat nga sektori privat apo shërbimet e tjera të ofruara.

Financimi i veprimtarive të parashikuara mbulohen nga Buxheti i Shtetit por edhe nga partnerët zhvillimorë në kuadrin e financimit SWAp²⁰ të Projektit “Cilësi dhe Barazi në Arsim” (CBA). Projekti “Cilësi dhe Barazi në Arsim” i parashikuar të zbatohet në periudhën 2006 – 2010, i miratuar nga Qeveria shqiptare me VKM Nr. 234 dt. 26.04.06 dhe i përgatitur me asistencën teknike dhe mbështetjen financiare të Bankës Botërore, përbën arritjen kulmore në reformimin e shërbimit arsimor për periudhën në vijim.

Programi CBA, që po zbatohet gjerësisht, mbështetet financiarisht nga Buxheti i Shtetit (30 milion USD) dhe nga kreditë e Bankës Botërore, Bankës Evropiane të Investimeve dhe Bankës e Këshillit të Evropës për Zhvillim (45 milion USD) pra 75 milion USD në total).

Përparësitë kryesore të Programit CBA janë:

1. Forcimi i lidershipit, menaxhimit dhe qeverisjes së sistemit të arsimit **(10 milionë US\$);**
2. Përmirësimi i kushteve të mësimdhënies dhe të të nxëniet **(26 milionë US\$);**
3. Përmirësimi dhe racionalizimi i infrastrukturës arsimore, në veçanti në arsimin e mesëm **(32 milionë US\$);**
4. Përgatitja për reformën e arsimit të lartë **(7 milionë US\$).**

Përllogaritja e kostove për periudhën afatmesme i përgjigjet në detaje projeksioneve buxhetore të PBA-së dhe në vijim me skenarët e miratuar të rritjes vjetore buxhetore në sektorin e arsimit.

Një vend me rëndësi në burimet e financimit të Strategjisë zë dhe master-plani i programit E-shkollave në Shqipëri, i cili synon sigurimin e aksesit të shfrytëzimit të gjerë të informacionit në nivel ndërkombëtar, nëpërmjet krijimit të parkut të TIK dhe sigurimit të shërbimit të internetit në çdo shkollë (në qytet apo në fshat).

Për investimet janë parashikuar kostot e të gjithë fazave të kryerjes së tij, që nga projektimi e deri në dorëzimin e tij. Në instalimin e EMIS është marrë parasysh edhe kosto për ngritjen e kapaciteteve (trajtime të ndryshme, etj) dhe kosto e pajisjeve ose mobilierive të laboratorëve, etj. Disa nga fondet e angazhuara apo që do të angazhohen sipas zërave në vitet e ardhshme²¹:

²⁰ Sector-Wide Approach – Përfaqje sektoriale, mënyrë financimi me bashkimin e financimeve të disa donatorëve dhe vendi përfitues për një sektor të caktuar, në rastin konkret sektorin e arsimit

²¹ Të gjitha sasitë janë në mijë lekë

• *Për ndërtime*

	Veprimtaria	Arsimi Parashkollor	Arsimi 9-vjeçar	Arsimi i Mesëm	Arsimi Profesional	TOTALI
1	Ndërtime të reja	711 000	11 000 000	3 400 000	1 300 000	16 411 000
2	Rikonstruksione	546 000	13 000 000	5 000 000	3 000 000	21 546 000
3	Studime e projekte ndërtimi	54 000	430 000	240 000	45 000	769 000
4	TOTALI	1 311 000	24 430 000	8 640 000	4 345 000	38 726 000

- Në lidhje me konviktet e shkollave profesionale parashikohet që për ndërtime të reja të shpenzohen 45 000 000 lekë, për zgjerimin e rehabilitimin e mjediseve ekzistuese 443 000 000 lekë, studimin e projektimin e tyre 20 000 000 lekë dhe mobilimin dhe pajisjen e tyre 45 000 000 lekë. Për motivimin e nxënësve të këtyre shkollave me anë të bursave parashikohet të shpenzohen deri në 1 300 000 000 lekë.
- Për sigurimin e transportit për Arsimin Bazë deri në vitin 2013 parashikohet të shpenzohen 2 800 000 000 lekë.
- Në këtë strategji një vend të rëndësishëm zë dhe puna me shtresat e marginalizuara. Llogaritet se trajnimi i mësuesve që punojnë me këto shtresa arrin në shifrën e 30 000 000 lekëve, ndërsa për punën e mësuesve që merren me nxënësit që braktisin shkollën deri në vitin 2013 do të shpenzohen 30 000 000 lekë.
- Decentralizimi dhe autonomia e shkollave (shkolla që menaxhojnë vetë buxhetin) ka kosto të konsiderueshme e cila paraqitet si vijon:

	Veprimtaria	Arsimi 9-vjeçar	Arsimi i Mesëm dhe Profesional	TOTALI
1	Autonomia e shkollave	2 260 000	863 000	3 123 000
2	Trajnime të drejtuesve dhe të punonjësve të DAR/ZA			94 000
	TOTALI			3 217 000

- Ndërtimi dhe përdorimi funksional i EMIS do të kushtojë:

	Veprimtaria	Kosto
1	Blerje dhe montim i pajisjeve të EMIS	123 000
2	Trajnime për EMIS	45 000
3	Dixhitalizimi i amzave	52 000
4	TOTALI	220 000

- Për krijimin e programeve mësimore e rishikimin e tyre në të gjitha nivelet parashikohen të shpenzohen deri në 746 607 300 lekë. Ndërsa për hartimin, botimin, rishikimin e teksteve shkollore parashikohet të shpenzohen 2 754 839 600 lekë.
- Vlerësimi i nxënësve ka kosto të konsiderueshme në buxhet e cila paraqitet si vijon:

	Veprimtaria	Kosto
1	Vlerësimet kombëtare për provimet e lirim	32 000
2	Përgatitja dhe zhvillimi i provimeve të Maturës Shtetërore	39 000
3	Trajnime për provimet e Maturës Shtetërore	58 000
4	Vlerësimi në përgjithësi i nxënësve	260 000
	TOTALI	389 000

- Krijimi dhe përdorimi funksional i laboratorëve të informatikës në shkolla, do të ketë koston deri në 1 100 000 000 lekë (përfshi trajnimet e mësuesve dhe pajisjen me mobilje të laboratorëve) Për ngritjen e tyre është planifikuar të mbulohet me shpenzimet si si vijon:

	Veprimtaria	Arsimi 9-vjeçar	Arsimi i Mesëm	Arsimi Profesional	T O T A L I
1	Ndërtim dhe pajisje laboratorësh informatikë	772 000	18 000	107 000	897 000

- ✱ *Ndërtimi dhe pajisja e laboratorëve virtualë e bibliotekave dixhitale dhe konvencionale si burime alternative mësimdhënieje do të kushtojë përafërsisht:*

	Veprimtaria	Arsimi 9-vjeçar	Arsimi i Mesëm	Arsimi Profesional	T O T A L I
1	Ndërtim dhe pajisje laboratorësh virtualë	726 000	67 000	26 000	819 000
2	Biblioteka dixhitale	300 000	67 000		367 000
3	Pajisje bibliotekash	516 000	117 000		633 000
4	TOTALI	1 542 000	251 000	26 000	1 819 000

- ✱ *Ndërtim laboratorësh të Shkencave Natyrore (Matematikë, Fizikë, Kimi)*

	Veprimtaria	Arsimi 9-vjeçar	Arsimi i Mesëm	Arsimi Profesional	T O T A L I
1	Ndërtim laboratorësh	2 300 000	630 000	160 000	3 090 000
2	Pajisje me mobilieri e tyre	65 000	20 000	32 000	117 000
3	TOTALI	2 365 000	650 000	192 000	3 207 000

Në vijim paraqitet buxheti i planifikuar për periudhën 2009 - 2013

Buxheti i Arsimit Parauniversitar që nga viti 2007 dhe parashikimi i tij për 2010 - 2013

Sipas Treguesve të PBA (maj 2009) (në milion lekë)

Nr.	Emërtimi	Buxheti 2007	Buxheti 2008	Buxheti 2009	Projektbuxheti 2010	Projektbuxhet 2011	Projektbuxhet 2012	Projektbuxhet 2013
I.	Totali i Shpenzimeve të MASH	32.634	37.009	41.464	47.028	51.711	58.192	69.902
I.	Totali i Shpenz të arsimit parauniversitar MASH	27.598	31.947	33.717	38.201	42.711	47.027	52.641
II.	Totali i Shpenzimeve ne Sektorin e Arsimit Parauniversitar (I+C)	29.598	34.247	36.362	41.243	46.301	51.334	57.379
	(në % të PBB)	3,01%	3,18%	3,08%	3,18%	3,24%	3,39%	3,57%
III.	Totali i Shpenzimeve ne Sektorin e Arsimit	34.634	39.309	44.109	50.070	55.300	62.499	65.640
	(në % të PBB)	3,53%	3,65%	3,74%	3,86%	3,87%	4,13%	4,09%
A.	Shpenzime korrente	21.567	24.991	24.844	26.728	30.872	34.057	37.463
1	Pagat + Sigurimet shoqërore	19.402	22.816	22.695	23.658	26.780	28.942	31.836
2	Mallra dhe shërbime	2.165	2.175	2.149	3.070	4.092	5.115	5.627
B.	Investimet	4.031	4.656	6.228	8.431	8.250	8.663	10.440
1	Financimi i brendshëm	3.486	3.956	4.762	6.681	6.480	7.033	8.127
2	Financimi i huaj	545	700	1.466	1.750	1.770	1.630	2.313
C.	Shpenzimet e Pushtetit Vendor	2.000	2.300	2.645	3.042	3.589	4.307	4.738
II.	Nr. i Punonjësve	40.433	38.496	38.322	38.322	38.322	38.322	38.322
III.	GDP nominale	982.200	1.075.718	1.180.000	1.298.000	1.429.000	1.514.740	1.605.624

Tabela analitike të shpenzimeve për Arsimin Parauniversitar (Buxheti i Shtetit):

	2008	2008	2008	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	563.742	284.150	103.850	951.742
2. Arsimi baze	16.736.649	1.302.369	3.365.185	21.404.203
3. Arsimi Mes.Përgj.	3.845.188	281.975	781.600	4.908.763
4. Arsimi profesional	1.669.868	306.828	405.569	2.328.265
TOTALI	22.815.447	2.175.322	4.656.204	29.592.973

	2009	2009	2009	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	644.900	260.000	97.311	1.002.211
2. Arsimi baze	17.000.000	1.364.000	4.195.600	22.559.600
3. Arsimi Mes.Përgj.	3.410.000	380.000	1.312.300	5.102.300
4. Arsimi profesional	1.640.000	409.000	551.100	2.600.100
TOTALI	22.694.900	2.413.000	11.116.211	31.264.211

	2010	2010	2010	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	648.900	320.000	160.000	1.128.900
2. Arsimi baze	17.592.930	1.755.000	5.748.000	25.095.930
3. Arsimi Mes.Përgj.	3.609.590	470.000	1.836.000	5.915.590
4. Arsimi profesional	1.807.000	525.000	687.000	3.019.000
TOTALI	23.658.420	3.070.000	8.431.000	35.159.420

	2011	2011	2011	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	733.257	340.000	160.000	1.233.257
2. Arsimi baze	19.926.011	2.479.000	5.505.000	27.910.011
3. Arsimi Mes.Përgj.	3.978.837	585.000	1.715.000	6.278.837
4. Arsimi profesional	2.141.910	688.000	870.000	3.699.910
TOTALI	26.780.015	4.092.000	8.250.000	39.122.015

	2012	2012	2012	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	791.558	425.000	100.000	1.316.558
2. Arsimi baze	21.540.172	3.098.750	5.846.000	30.484.922
3. Arsimi Mes.Përgj.	4.247.144	731.250	1.640.000	6.618.394
4. Arsimi profesional	2.363.263	860.000	1.077.000	4.300.263
TOTALI	28.942.137	5.115.000	8.663.000	42.720.137

	2013	2013	2013	Totali
Titulli Programi Buxhetor	Paga+sig.shoq.	Të tjera korrente	Investime	
1. Planifikim menaxhim	920.600	450.000	150.000	1.520.600
2. Arsimi baze	24.008.815	3.478.670	6.673.148	34.160.633
3. Arsimi Mes.Përgj.	4.894.767	841.300	2.126.475	7.862.542
4. Arsimi profesional	2.932.418	857.030	1.490.377	5.279.825
TOTALI	31.836.000	5.627.000	10.440.000	48.823.600

Shënim: Në tabelat analitike për shpenzimet sipas programeve buxhetore nuk janë përfshirë shpenzimet e parashikuara nga njësitë e pushtetit vendor për funksionimin dhe mirëmbajtjen e objekteve të sistemit arsimor parauniversitar sipas viteve sa vijon;

- për vitin 2008 ishin parashikuar 2.3 miliard lekë;
- për vitin 2009 janë parashikuar 2.64 miliard lekë;
- për vitin 2010 janë parashikuar 3.1 miliard lekë;
- për vitin 2011 janë parashikuar 3.6 miliard lekë;
- për vitin 2012 janë parashikuar 4.3 miliard lekë;
- për vitin 2013 janë parashikuar 4.7 miliard lekë;

KAPITULLI V: LLOGARIDHËNIA, MONITORIMI DHE VLERËSIMI

Strategjia Kombëtare e Arsimit Parashkollor, nëpërmjet përcaktimit të politikave që duhen ndjekur e objektivave që duhen arritur kërkon në thelb ndryshimin e gjendjes ekzistuese dhe ngritjen cilësore të Arsimit Parauniversitar në nivelin e kërkesave të kohës dhe proceseve integruese ku është përfshirë shoqëria jonë.

Për vlerësimin e arritjes së objektivave të Strategjisë përcaktohen tregues të matshëm. Referenca bëhet në të dhënat sasiore të prezantuara në kapitullin e parë. Treguesit, si pohime të ndryshimeve të synuara, paraqiten si detaje cilësore e sasiore të tërësisë së objektivave të përcaktuara dhe të rrugës së parashikuar të implementimit të Strategjisë. Përdorimi i tyre, jo vetëm në fund të procesit por edhe gjatë implementimit të Strategjisë, përbën atë mekanizëm kushtëzues mbi bazën e të cilit monitorohet ecuria, niveli i progresit në çdo moment kohe, kryhet dhënia e llogarisë dhe merren masa për përmirësime të mëtejshme.

Rëndësi të veçantë në proces, ashtu si edhe i objektivave, merr “zotërimi” i tyre nga ana e të gjithë aktorëve të interesuar për zhvillimin reformues të Arsimit Parauniversitar.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës luan rolin udhëheqës dhe mban përgjegjësinë kryesore në procesin e implementimit të Strategjisë. Në kryerjen e këtij roli, gjen dhe vë në veprim mekanizmat relevantë për evidentimin, mbledhjen e informacionit e përpunimin e tij. Ajo e realizon këtë në bashkëpunim me institucionet e varësisë në qendër e në nivel vendor, shkollat, komuniteti e aktorë të tjerë.

Së pari monitorimi dhe vlerësimi i ecurisë së Strategjisë realizohet nëpërmjet raportit të hartuar për këtë qëllim nga Departamenti i Analizës së Politikave dhe Planifikimit Strategjik pranë MASH. Ky raport hartohet në fund të vitit mbi bazën e të dhënave të mbledhura nga DTIS, departamentet e MASH dhe institucioneve të varësisë në qendër e rrethe.

Raporti vjetor paraqitet për diskutim në Këshillin Kombëtar të Arsimit Parauniversitar, në takim me aktorët e interesuar nga shoqëria civile e donatorë.

Raporti Vjetor Statistikor i Arsimit, i publikuar çdo vit të pasqyrojë edhe shkallën e përmbushjes së objektivave të kësaj Strategjie.

Nga institucionet arsimore vendore të sillet periodikisht (çdo 6 muaj) raport mbi ecurinë e implementimit të Strategjisë dhe rekomandimet e objeksionet e mundshme për përmirësimin e mëtejshëm të saj.

A. Tregues cilësorë të matjes së ecurisë së kësaj Strategjie:

1. Decentralizimi i shërbimit arsimor dhe rritja e autonomisë së shkollave. Përmirësimi i kapaciteteve dhe aftësive menaxhuese në nivelin qendror (MASH), rajonal, vendor si dhe i institucioneve të varësisë.
2. Përmirësimi i menaxhimit të burimeve njerëzore, duke u bazuar në performancën.
3. Rritja e cilësisë së sistemit arsimor dhe matja e performancës nëpërmjet vlerësimeve.
4. Vendimmarrje në bazë të sistemit të menaxhimit të informacionit në shërbimin arsimor (EMIS).
5. Reformimi i sistemit të financimit dhe rritja e kapaciteteve përkatëse në të gjitha nivelet.
6. Sigurimi i kushteve dhe rritja e frekuentimit nga ana e shtresave të marginalizuara.
7. Zhvillimi cilësor dhe sasior i arsimit parashkollor.
8. Arsimit Profesional është në gjendje t'i përgjigjet, në dinamikën e tyre, tendencave dhe kërkesave të tregut lokal, kombëtar, rajonal dhe ndërkombëtar të punës.

B. Treguesit e matshëm sasiorë:

1. Menaxhim mbi bazë performance (MBP) është transferuar nga MASH tek institucionet vartëse si dhe në nivel rajonal e shkolle.
2. Punonjësit e të gjithë institucioneve qendrore dhe vendore kanë përshkrime të qarta të vendeve të punës

3. Përdorimi i standardeve të performancës për raportimin e sigurimit të cilësisë dhe vlerësimin institucional e individual.
4. Shkollat menaxhohen në mënyrë autonome dhe operojnë me grant shkollor.
5. Zbatim efektiv i legjislacionit dhe rregulloreve mbi autonominë e shkollave në fushën e personelit. Pozicioni i ri i mësuesit me kohë të plotë dhe diversifikim i kompetencave të tij
6. Të gjitha shkollat janë informatizuar
7. Funksionimi i EMIS në 100% të nivelit rajonal dhe shkollor
8. Korniza e përgjithshme Kurrikulare Kombëtare (KKK) shërben si bazë për zhvillimin e politikave dhe planeve mësimore.
9. Urdhri i Mësuesit bazë rregullatorë e marrëdhënieve
10. Mësuesit rekrutohen në përputhje me kriteret e reja të MASH, bazuar në database mbi mësuesit në EMIS dhe sistemi i akreditimit të profesionit të mësuesit dhe i sigurimit të cilësisë funksionojnë efektivisht. Pozicioni i tij është përshtatur me atë të nëpunësit civil.
11. Botimi i teksteve alternativë shkollorë është liberalizuar plotësisht dhe tekstet sigurohen normalisht për të gjithë nivelet
12. Zbatimi efektiv i mekanizmave për mbulimin e kostos për tekstet shkollore
13. Zbatim efektiv i politikave për bibliotekat dhe burimeve të tjera alternative në të gjithë shkollat
14. AVA kryen veprimtaritë e saj në bazë të funksioneve të qarta të saj.
15. Përqindja e PPB (GDP) për AP arrin në masën 3,71% në 2013
16. Funksionim efektiv i modelit të financimit "për nxënës"
17. Funksionim efektiv i sistemit të transparencës së financimit / buxhetit dhe i politikave për inkurajimin e tërheqjen e fondeve nga sektori privat. Përfshirja nga taksat të investimeve në arsim.
18. Hartimi i politikave të bazuar në kërkim dhe i orientuar nga të dhënat.
19. Rritja e mesatares së viteve të shkollimit të popullsisë në 11.0 deri në 2013.
20. Shtrirja e shkollave në të gjithë territorin sidomos në zonat sidomos me dendësi të ulët popullore.
21. Shkolla me kohë të shkurtuar në çdo njësi administrative vendore,
22. Ndërtimi i konvikteve për nxënësit e arsimit të detyruar, sidomos për ata të cilët banojnë larg shkollës.
23. Arritja e kushteve optimale mësimore nëpërmjet përmirësimit të mjediseve shkollore dhe pajisjes së shkollave me mjete laboratorike didaktike dhe kompjuterë.
24. Përfshirja në masën 86% e tërheqjes së nxënësve në arsimin e mesëm.
25. Hartimi i listës së profesioneve dhe standardeve të tyre, krijimi i Kornizës Shqiptare të Kualifikimeve Profesionale sipas standardeve evropiane të kualifikimeve me kuadër ligjor të plotësuar.
26. Përqindja e nxënësve në arsimin e mesëm që ndjekin shkollat tekniko-profesionale dhe social-kulturore është 40% në vitin 2013.
27. Përqindja e nxënësve që mbarojnë nivelin e punëtorit të kualifikuar dhe ndjekin cikle plotësuese të kulturës së përgjithshme
28. Numri i rrjetit të konvikteve të shkollave të mesme të përgjithshme.
29. Regjistrimi në vitin shkollor përgatitor në moshën 5 vjeç.
30. Sigurimi i shërbimeve të fëmijërisë së hershme sidomos tek grupet e marginalizuara, dhe zonat e varfra
31. Rritja e përqindjes së fëmijëve që frekuentojnë arsimin parashkollor në masën 70% në 2013.
32. Përgatitja e modeli të ri mësuesi parashkollor dhe trajnimi i tyre në masën 80% deri në vitin 2013
33. Sigurimi i alternativave të reja të shërbimit parashkollor – tipe të ndryshme kopshtesh
34. Rritja e frekuentimit nga shtresat e marginalizuara dhe shtresat në nevojë

35. Rritja e raportit të regjistrimit neto (NER) nga 94% në 95% të nxënësve që frekuentojnë arsimin e bazë deri në 2013.
36. Monitorimi i cilësisë dhe përdorimi i treguesve ndërkombëtarë (rezultatet e PISA)

MASAT NE ZBATIM TE OBJEKTIVAVE TË STRATEGJISË SË ARSIMIT PARAUNIVERSITAR PËR PERIUHDHËN 2009 - 2013

MASAT DHE VEPRIMET PER T'U MARRE	INSTITUCIONI PERGJEGJES	TREGUESIT MONITORUES	AFATI I REALIZIMIT	Vërejtje
1. Rritja e aksesit në të gjitha nivelet e arsimit parauniversitar.				
1.1 Politika të veçanta - Hartimi i politikave të veçanta për të rritur përqindjen e tërheqjes së fëmijëve parashkollorë në kopshte - Instalimi i shërbimit psiko-social me specialistë të mirëfilltë, - Krijimi i ekipeve me mësues me reputacion të udhëhequr nga specialistë të shërbimit psikologjik me prindër dhe përfaqësues të pushtetit, për punë me prindërit e nxënësve të peregjistruar apo që kanë braktisur shkollën, si dhe për punë me vetë këta nxënës - Ndihmë e ekonomike për familjet apo pajisjen me bursa - Programeve mësimorë sa më relevantë - Zgjerimi e forcimi i autonomisë së shkollave shpie në rritjen e interesit të aktorëve për shkollën. - Realizimi i programeve mësimore suplementare	MASH, institucionet e varësisë, MF, DAR/ZA, shkollat, PV, OJF	- Rritje NER dhe GER - Ulje e përqindjes së braktisjes së shkollës	2009 - 2013	
1.2 Infrastruktura shkollore - Racionalizimi i shtrirjes së shkollave në të gjithë territorin për të siguruar shërbimin arsimor në të gjithë zonat sidomos me dendësi të ulët popullsie. - Sigurimi i kushteve të përshtatshme të studimit për të gjithë nxënësit, dhe sidomos të atyre të zonave rurale - Sigurimi i transportit për fëmijët me aftësi të kufizuara dhe për fëmijët e tjerë të cilët banojnë larg shkollës. - Ndërtimi i konvikteve për nxënësit e arsimit të detyruar, për të krijuar akses për nxënësit vendbanimi i të cilëve është larg shkollës. Zgjerimi i rrjetit të konvikteve të shkollave të mesme të përgjithshme. - Bashkëpunimi më i mirë me shoqërinë civile dhe OJF të cilat kanë në fokus të punës së tyre shtresat e marginalizuara.	MASH, institucionet e varësisë, MF, DAR/ZA, shkollat, PV, OJF	Ndërtim shkollash të reja dhe rikonstrukcion sipas standardeve bashkëkohore	2009 - 2013	
2. Reformimi dhe fuqizimi i kapacitetit politikëbërës, menaxhues dhe vendimmarrës,				
2.1 Sistemi menaxhues i performancës - Zhvillimi i standardeve minimale të performancës dhe i skemave nxitëse për të inkurajuar nivele të larta të performancës - Transferimi i menaxhimit me bazë performance (MBP) në nivele rajonale,	MASH Institucionet e varësisë DAR/ZA	- Të gjitha institucionet, e varësisë të MASH do të adaptojnë MBP deri në fund të vitit 2008. 100 % DAR / ZA përdorin MBP deri	2009 - 2011	

lokale dhe shkollore		në vitin 2009.		
Rritja e kapaciteteve për përdorimin e MBP në menaxhimin e MASH e DAR/ZA nëpërmjet trajnimit intensiv.		- Reduktimi i kohës në marrjen e vendimeve në nivel qendror - Iniciativë e rritur e stafit në zgjidhjen e problemeve		
2.2 Decentralizimi i sistemit - Hartimi i udhëzimeve për funksionet që do të decentralizohen dhe procedurat për raportim dhe sigurim të cilësisë - Pilotimi i decentralizimit - Zhvillimi i kapaciteteve në nivel qarku, bashkie, komune dhe shkolle për të përdorur të dhëna për planifikim në nivel lokal	MASH, DAR/ZA	- Udhëzues mbi decentralizimin 2008 - Pilotim i procedurave të reja në 2009 - Trajnime të gjithë stafit përkatës 50 % e funksioneve të miratuara të decentralizuara në shkallë vendi deri 2009 100 % e funksioneve të miratuara të decentralizuara në shkallë vendi deri 2012	2009 - 2012	
2.3 Autonomia e shkollave - Zhvillimi i politikave të qarta për menaxhimin mbi bazë granti për drejtuesit e shkollës, bordin dhe shoqatave të prindërve. - Vendosja e indikatorëve të jashtëm të cilësisë në të gjitha nivelet - Krijimi i kapaciteteve për të përgatitur planet zhvillimore të shkollës - Pilotimi i autonomisë së shkollës nga firma konsulentë - Zhvillimi i sistemeve cilësore të përgjegjshmërisë	MASH, DAR/ZA, shkollat	40 shkolla të përzgjedhura për pilotim funksionojnë si shkolla autonome në vitin 2008 50% e të gjitha shkollave funksionojnë si ente autonome deri në vitin 2011. 100% e shkollave janë tërësisht ose pjesërisht autonome deri në 2013.	2009 - 2013	
2.4 Sistemi i menaxhimit të informacionit në sektorin e arsimit - Hartimi i politikave EMIS - Vlerësimi i kapaciteteve dhe ndërtimi i infrastrukturës - Shtirja e trajnimit për stafin teknik dhe profesional - Trajnimi i stafit në nivel vendor që mbledh të dhënat - Trajnimi i stafit në nivel vendor që analizon dhe raporton mbi të dhënat	MASH, DAR/ZA, shkollat në nivel kombëtar	- EMIS pilotohet në 100 shkolla në 2009 - EMIS vepron në 50% të nivelit qendror rajonal dhe shkollor në 2011 - EMIS vepron në 100% të nivelit rajonal dhe shkollor në vitin 2013	2009 - 2013	
2.5 Raportimi dhe sigurimi i cilësisë - Zhvillimi i indikatorëve të rinj të cilësisë - Përshtatja e treguesve të performancës së MASH me ato të ministrive të tjera si dhe me treguesit ndërkombëtarë - Zhvillimi i udhëzimeve mbi raportimin - Trajnimi i supervisorëve dhe drejtorëve me procedurat e reja - Zhvillimi i niveleve të ndryshme të raportimit për performancën e stafit - Zhvillimi i sistemeve të vlerësimit të bazuara në evidenca	MASH, institucionet e varësisë, DAR/ZA, shkollat në nivel kombëtar	50% e Dr. DAR/ ZA.. zbatojnë vlerësimin e stafit dhe sigurimin e cilësisë deri në vitin 2009. 100 % e Dr. DAR/ ZAA. zbatojnë vlerësimin e stafit dhe sigurimin e cilësisë deri në vitin 2011	2009 - 2011	
3. Përmirësimi i cilësisë së procesit të mësim:				
3.1 Zhvillimi i kurrikulës - Hartimi i Kornizës Kurrikulare Kombëtare (KKK) - Zhvillimi i politikave dhe i planeve mësimore për zbatimin e KKK duke	MASH, IKT, DAR/ZA	- KKK është hartuar dhe miratuar deri në 2008 - Planet mësimore fillore të zhvilluara,	2009 - 2013	

<i>rishikuar përmbajtjen lëndore dhe vijueshmërinë horizontale dhe vertikale</i> • Zhvillimi i politikave për hartimin e kurrikulave të lëndëve me zgjedhje dhe kurrikulës gjithëpërfshirëse. • Pilotimi i kurrikulave së re • Trajnimi i mësuesve në përdorimin e kurrikulës së re.		eksperimentuara dhe zbatuara deri në 2010 • Planeti mësim. të arsimit të mesëm të zhvilluara, eksperiment. dhe zbatuara deri në vitin 2013.		
3.2 Zhvillimi i profesionit të mësuesit • Ndërtimi dhe funksionimi efektiv i sistemit për të dhënat mbi mësuesit në EMIS • Forcimi i agjencive për zhvillimin e profesionit të mësuesit • Rishikimi dhe forcimi i kurrikulës së trajnimit të mësuesve • Rishikimi i kushteve të punësimit të mësuesve • Rishikimi i sistemit të trajnimit të mësuesve në punë • Zhvillimi i akreditimit të profesionit të mësuesit dhe i sigurimit të cilësisë	METE, MF	• Përshkrime të qarta të vendeve të punës për IKT dhe emërimi në bazë merite deri 2009 • Miratimi i MBP dhe realizimi i 12 vlerësimeve mujore brenda 2010 • Krijimi i bordit të akreditimit të mësuesve dhe procedurave përkatëse deri në 2010. • Akreditimi dhe shpërblimi i mësuesve bazuar në merita në 2011	2009 - 2012	
3.3 Tekstet shkollore • Zhvillimi i politikave për tekstet alternative dhe privatizimi i plotë i botimeve të teksteve shkollorë • Zbatimi i mekanizmave për mbulimin e kostos për tekstet shkollore • Sigurimi i teksteve shkollorë	MASH, BOMIT, DAR/ZA	• Finalizimi për mbulimin e kostos dhe pilotimi në 2011.	2009-2012	
3.4 Burimet alternative të mësimdhënies • Zhvillimi i politikave për bibliotekat e shkollave, standardet e tyre minimale si dhe për sasinë dhe tipat e teksteve alternative, CD etj. • Zhvillimi i politikave për sigurimin dhe përdorimin e Internetit në procesin mësimor • Trajnimi i stafit pedagogjik për përdorimin e burimeve alternative	MASH, IKT, DAR/ZA	• Pajisja e gjithë shkollave me qendra burimore alternative • Trajnimi i gjithë stafit pedagogjik përdorues i burimeve alternative	2009 - 2013	
3.5 Provimet dhe monitorimi • Forcimi i AVA • Monitorimi dhe vlerësimi i vijueshëm me qëllim përmirësimin, me anë të nxjerrjes së akteve nënligjore; • Zhvillimi i vijueshëm i kapacitetit të MASH, AVA dhe DAR/ZA • Zhvillimi i kapacitetit të MASH dhe AVA për implementimin e indikatorëve ndërkombëtarë		• Organizimi me sukses i Provimeve të Lirimit në 2009 • Provime të suksesshme të Maturës Shtetërore deri në 2013 • Rigorozitet dhe besueshmëri në provimet e Lirimit dhe provimet e maturës	2009 - 2013	

4. Financimi i Arsimit Parauniversitar

4.1 Instrumentet dhe proceset për transferimin e fondeve - Zhvillimi i modelit të financimit "për nxënës" - Zhvillimi i mekanizmave për financimin e decentralizimit (grantet shkollore) - Trajnim i plotë në të gjitha nivelet për menaxhimin e planifikimit të buxhetit dhe raportimit	MASH, DAR/ZA, shkollat	- Të gjitha shkollat në vitin 2013 menaxhohen mbi bazën e grantit shkollor - Trajnimit i gjithë drejtuesve të shkollave, stafit menaxherial e financiar, inspektorëve e audituesve në lidhje me menaxhimin e fondeve	2009 - 2013	
4.2 Rritja e efikasitetit në financimin e nënsektorëve - Zhvillimi i sistemit për ndarjen e informacionit të financimit / buxhetit - Zhvillimi i politikave për tërheqjen e fondeve nga sektori privat - Hartimi i legjislacionit për të inkurajuar shkollat në mbledhjen e fondeve - Negocim për përjashtimin nga taksat të investimeve në arsim - Konsolidimi i procesit për të inkurajuar publikun për financimin e arsimit	MASH, KM, MF, DAR/ZA	- Kuadër i plotë ligjor i financimeve të reja - Rritje e fondeve të përfituara nga sektori privat - Sektori privat përjashtohet nga taksat - Publiku informohet plotësisht mbi buxhetin	2009 - 2013	
4.3 Sistemet e ekspertizës dhe mbështetjes së reformës - Zhvillimi i roleve dhe përgjegjësi midis ekspertit dhe ekspertizës për mbështetje me koncepte dhe procese të reja. - Trajnimit i këshilluesve që do të punojnë në nivel Ministrie - Trajnimit i këshilluesve që do të punojnë në nivel rajonal/PV - Trajnimit i këshilluesve që do të punojnë në nivel shkolle		- Krijimi i sistemeve të ekspertizës deri në 2009 - Krijimi i grup-shkollave dhe rrjeteve rajonale deri në 2009 - Trajnimit i gjithë këshilluesve deri më 2012	2009 - 2012	

5. Ngritja e kapaciteteve dhe zhvillimi i burimeve njerëzore

5.1 Arsimi si shërbim ndërsektorial - Krijimi dhe fuqizimi i rolit të Këshillit Kombëtar të AP - Ndërgjegjësimi dhe përfshirja publike	MASH	KKAP ka rol të ndjeshëm në hartimin e politikave e marrjen e vendimeve	2009 - 2013	
5.2 Racionalizimi i shpërndarjes së shkollave - Zhvillimi i vetëdijes së publikut se cilësia dhe sasia sjellin kosto - Rishikimi i objektivave lokal dhe kombëtar për të plotësuar parimin e barazisë dhe aksesit.		- Krijimi i forumeve fillestare në nivel kombëtar deri në vitin 2009 - Hartimi i dokument- diskutimit provizor deri në 2009		
5.3 Inspektimi dhe ndihma - Krijimi i roleve të reja si kontrollues/këshilluesve - Trajnimit i inspektorëve arsimorë për rolet e reja - Zhvillimi i besimit nëpërmjet metodës për ndershmërinë në procesin e vet-raportim	MASH, DAR/ZA	- Vlerësimi i performancës së inspektorëve deri në vitin 2009 - Informacioni i përpunuar për drejtorët e shkollave dhe mësuesit	2009 - 2013	
5.4 Profesionalizimi i mësimit - Krijimi i Urdhrit të Mësuesit - Përshtatja e statusit të mësuesve me atë të punonjësve civilë - Kompetenca shumë-disiplinore të mësuesve për rritjen e aftësive profesionale	MASH	- Adoptimi i legjislacionit deri në vitin 2009 - Adoptimi i legjislacionit për përafrimin me nëpunësin civil deri në vitin 2013	2009 - 2013	

5.5 Shërbimi arsimor privat • Plotësimi i kuadrit ligjor • Zgjerimi i larmisë së institucioneve arsimore private	MASH, DShJ DAR/ZA	• Plotësimi i kuadrit ligjor deri më 2009 • Shtimi progresiv i numrit të institucioneve private dhe shërbimeve	2009 - 2013	
5.6 Hartimi i proceseve për bërjen e politikave në bazë të të dhënave • Zhvillimi i kapaciteteve në përdorimin e të dhënave për të testuar idetë (pilotime) • Trajnimi i stafit të DAPPS në analizën dhe raportimin e të dhënave	DAPPS MASH	• Hartimi i politikave dhe procedurave për veprimtari kërkimore deri në vitin 2009 • Numër në rritje i studimeve kërkimore të porositura • Hartimi i një sërë dokumentesh politikë • Numri i projekteve të OJQ-ve të vendit dhe të huaja.	2009 - 2013	
6. Zhvillimi i arsimit profesional:				
6.1 Fleksibiliteti i ofertës, mundësive të pranimit, sigurimi i mobilitetit vertikal e horizontal. Arsimi Profesional relevant me kërkesat e tregut lokal, rajonal dhe ndërkombëtar, reagues dinamik ndaj ndryshimeve të tyre. • Krijimi i Përshtatja e strukturës disa nivelesh të sistemit të AP në përputhje me kuadrin kombëtar të kualifikimeve profesionale (standarde evropiane të kualifikimeve) • Modernizimi i modelit kurrikular • Zhvillimi i arsimit bujqësor nëpërmjet hapjes së shkollave të reja	MASH	• Plotësimi i kuadrit ligjor brenda vitit 2009 • Dyfishimi i përqindjes së ndjekjes së shkollave tekniko-profesionale dhe social-kulturore brenda vitit 2013 (40%) • Rritja me 20% e vendeve të reja të punës deri në vitin 2013 • Rritja me 10 % e të punësuarve jashtë vendit në profesione të vlerësuara deri në vitin 2013 • Rritja e numrit të shkollave Bujqësore në përputhje me kërkesat	2009 - 2013	
7. Zhvillimi i arsimit parashkollor				
Chapter 2 7.1 Shtimi i aksesit dhe përmirësimi i shërbimit në funksion të përgatitjes së fëmijëve për shkollë • Pilotimi i uljes me një vit të moshës së regjistri-mit në shkollë, nga 6 në 5 vjeç, si një vit shkollor përgatitor • Shtirja e mjaftueshme e institucioneve para-shkollore • Sigurimi i alternativave të reja të shërbimit parashkollor • Sigurimi i shërbimeve të fëmijërisë së hershme sidomos tek grupet e marginalizuara, dhe zonat e varfra • Përgatitja e modeli të ri mësuesi parashkollor • Sigurimi i programeve të reja dhe i materiale didaktike përkatës. • Zbatimi i standardeve të përmbajtjes në sistemin e arsimit parashkollor		• Zbatimi i kurrikulës së arsimit parashkollor të përgatitur në vitin 2008 • Përfshirja e fëmijëve në institucione të arsimit parashkollor në përputhje me standardet përkatëse (30% në zonat rurale dhe 50 në zonat urbane) deri në 2009 • Trajnimi i edukatorëve të kopshteve në masën 40% deri në vitin 2010 dhe 80% deri në 2013 • Përgatitja e materialeve didaktike në	2009 - 2013	

• Zhvillimi i programeve sistematike për edukimin e prindërve		ndihmë të kualifikimit të prindërve për të ndihmuar fëmijët në përgatitjen e tyre deri në vitin 2010 • Sigurimi i institucioneve të nevojshme dhe i bazës didaktike mësimore deri në vitin 2013	
---	--	--	--

ⁱ Të dhënat janë marrë nga Zyra e Statistikave në MASH